

دین
173

2195
173
پندنامہ

تصنیف حضرت شیخ فرید الدین عطار رضی اللہ تعالیٰ عنہ
تخنیف: مولانا بشیر احمد سیالوی جامعہ الایمہ رضویہ (پاک سواری)

مکتبہ قادریہ
جامعہ نظامیہ رضویہ
اندرون لوہاری روازہ لاہور

2-217

پندنامہ

تصنیف: حضرت شیخ فرید الدین عطار غنی اللہ تعالیٰ عنہ
تخشیہ: مولانا بشیر احمد سیالوی جامعہ اسلامیہ رضویہ پکتیا

مکتبہ قاری لائبریری
جامعہ نئی میٹرا رضویہ، اندرون لوہاری روازہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حضرت شیخ فرید الدین عطار قدس سرہ 60288

نام: محمد بن ابوبکر، ابراہیم بن اسحاق، کنیت: ابو حامد اور ابوطالب، لقب: فرید الدین عطار
آپ کے نام اور کنیت سے تو کم لوگ ہی واقف ہیں، مگر آپ کا لقب ہر عوام و خواص کی زبان پر ہے۔ آپ کے زرین اقوال اور
پند و نصائح کا مجموعہ ہر دور میں ہر طبقہ کے لوگوں میں مقبول رہا ہے۔ دینی اور دنیوی دونوں طرح کے نصح کو جمع کیا آپ اپنی کتاب
”پندنامہ“ کے آخر میں فرماتے ہیں:

اہل دین ایں قدر کافی بود اہل دنیا را ہمیں دانی بود،

آپ کا خاندانی مشغلہ عطار ہی تھا، اسی وجہ سے آپ عطار مشہور ہوئے، آپ کے ترک دنیا اور راغب الی اللہ ہونے کے بارے
میں مولانا جامی رحمۃ اللہ علیہ تحریر فرماتے ہیں کہ آپ ایک دن اپنی دکان پر تشریف فرما تھے کہ ایک درویش آیا اور اس نے دکان کے
سامنے کھڑے ہو کر چند بار شیخ اللہ کہا یعنی خدا کے نام پر کچھ دو، آپ اس وقت کام میں سخت مصروف تھے، اس لیے درویش کی طرف
کوئی توجہ نہ دے سکے۔ درویش نے سزت شیخ کو مخاطب کرتے ہوئے فرمایا کہ اے خواجہ چگونہ خواہی مرد یعنی اے شیخ تم مرگے کیسے؟
شیخ نے فوراً جواب دیا ”جیسے تم مر گے“ اس پر درویش نے کہا کہ واقعی تم میری طرح مرد گے، تو شیخ نے کہا کہ ہاں۔ درویش کے ہاتھ
میں لکڑی کا پیار تھا، وہ اپنے سر کے نیچے رکھا اور کہا اللہ اس کے بعد لوگوں نے دیکھا کہ درویش اپنی جان جان آفریں کے سپرد کر چکا
ہے۔ یہ واقعہ شیخ کے دل پر اس قدر اثر انداز ہوا کہ آپ تمام دنیوی مشاغل کو چھوڑ کر راہ حق میں نکل کھڑے ہوئے اور پھر وہ کمال حاصل کیا
کہ عارف رومی رحمۃ اللہ علیہ جیسے بزرگ بھی معارف و حقائق کے حصول میں آپ کو اپنا مقتدا مانتے ہوئے بر ملا فرماتے ہیں:

عطار روح بود سنان و چشم او ما ز پے سنان و عطار آمدیم

مولانا رومی رحمۃ اللہ علیہ فرماتے ہیں کہ جب میں نے بلخ سے نیشاپور کا سفر کیا، تو وہاں شیخ سے میری ملاقات ہوئی۔ آپ اس وقت
بڑھاپے کی حالت میں تھے۔ آپ نے اپنی ایک کتاب ”اسرار نامہ“ مجھے عطا فرمائی، جس نے ہر موقع پر میری رہنمائی کی۔ آپ حضرت مجدد الدین
بعداوی رحمۃ اللہ علیہ کے مرید تھے۔ الغرض ہر دور کے علما و صلحانے آپ کی تصانیف سے رہنمائی حاصل کی اور کرتے رہیں گے۔
وصال: مولانا جامی رحمۃ اللہ علیہ کی تفسیر کے مطابق آپ کا وصال ۷۷۷ھ تا تاریخوں کے ہاتھوں ہوا اور درجہ شہادت
پر فائز ہوئے۔ اس وقت آپ کی عمر شریف ایک سو چودہ برس تھی۔

فقیر ابو سعید محمد بشیر احمد سیالوی

رمضان المبارک ۱۳۹۸ھ

صدر مدرس جامعہ اسلامیہ رضویہ، جامع مسجد چک سواری (میرپور)، آزاد کشمیر

اگست ۲۱۹۷۸

۳
 نے حمد، تعریف، ترغاس، حفر کے لیے آنا ہے۔ سزا، دراصل خود آتی یعنی جو بذاتہ موجود ہو صاحب اور مالک کے معنی میں استعمال
 نہیں ہے۔ را بمعنی برائے ایمان، ان تمام چیزوں کو

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

در حمد باری تعالیٰ عز اسمہ

را والسا ان سے تھ دم۔
 حضرت ابو بکر علیہ السلام کا
 نام طوفان سیلاب، تند و تیز
 ہوا، یہاں پہلا معنی مراد ہے۔
 نجات، خلاصی، نوح، آپ کو
 آدم نمانی بھی کہتے ہیں۔ تھ قرآن
 حکم، تہر غضب، باد، ہوا۔
 تاکان ربط کے معنی میں ہے۔
 سزا، بدی کی جزا، قوم عاد،
 حضرت ہود علیہ السلام کی امت۔
 تھ لطف، مہربانی، خلیق،

آنکہ ایماں داد مشت خاک را
 داد از طوفان نجات او نوح را
 تا سزائے کرد قوم عاد را
 با خلیبش نار را گلزار کرد
 کرد قوم لوط را زیر و زبر
 پیشہ کارش کفایت ساختہ
 ناقہ را از سنگ خار ابر کشید
 در کف داود آہن موم کرد
 شد مطیع خانش دیو و پری
 ہم زیوشن لقمہ با حوت داد
 دیگرے راتاج بر سر می نہد
 عالمے را در دے ویراں کند
 نیست کس را ز ہرہ چون و چرا

حمد بے حمد خدائے پاک را
 آنکہ در آدم و مید او روح را
 آنکہ فرماں کرد قہرش باد را
 آنکہ لطف خویش را اظہار کرد
 آں خداوندے کہ ہنگام سحر
 سوئے او خصمے کہ تیر انداختہ
 آنکہ اعدا را بدربار کشید
 چون عنایت قادر و قیوم کرد
 با سلیمان داد ملک و سروری
 از تن صابریہ بکراں قوت داد
 آں یکے را ازہ بر سر می کشد
 اوست سلطان ہرچہ خواہد آں کند
 ہست سلطانی مسلم مر او را

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حضرت ابراہیم کا
 لقب، تھ
 آگ گلزار
 باغ، تھ ہنگام وقت
 سحر، رات کا آخری حصہ، زیر زبر
 نیچے اور پیر چینی، تھ زمین ٹٹا دیگا
 تھ اعلیٰ مع دشمن، بدربار میں
 درازند ناقہ اونٹنی، سنگ خارہ
 سخت پتھر، کشید، با سبز نکالا
 تھ عنایت، مہربانی، قادر
 قدرت والا، یہ دونوں اسمائے
 میں سے ہیں، کف، پھیل، آہن
 لوہا، تھ حکومت، سروری
 سرداری، یعنی منصب، ہوت۔

مطبع فرمانبردار، خاتم، المومنی، دیو، جن، پری، جنوں کی وہ عورتیں جو نہایت ہی حسین ہوتی ہیں تھ تن جسم، عابز، حصہ، ایوب، کالقب، کہن، کرم، جمع، ایوب، تھ قوت،
 فزنی، لغز، نور، عورت، پھیل، تھ سلطان، بادشاہ، عالم، جتان، دنے، ایک لفظ یا دھڑکے لیے، ویراں، تباہ، معدوم، اسطانی، بدشاہ، تھ تسلیم، ہون، کمان
 ہون، مراد، ہی کے لیے دراصل مراد ہے، زہر، پہلا حرف، مغز، طاقت، چوڑا، کیسے، پیرا، کیوں۔

فائدہ۔ یہ دوسرے صیغہ سوزا کی ان انبیاری اور دوسرے مہرہ کی نسبت ہونے سے مختلف ہے۔ ذکر ہے علم جو سطلہ۔ باب۔ دو واوہ

دوسرے شہر حیران کس۔ تمام انسانوں سے بہتر علم چلایا (۵) فضیلت بزرگی انہما ائمتہ مع۔ مجتہدین مجتہدین مع دین میں کوشش

آں جیکے کان جیار و حلم بود	واں دگر باب مدینہ علم بود
آں رسول حق کہ خیر الناس بود	عمہ پاکش حمزہ و عباس بود
ہر دم از ماصد و رود و صد سلام	بر رسول و آل و اصحابش تمام

در فضیلت ائمتہ دین مجتہدین

آں امامانے کہ کردند اجتهاد	رحمت حق بر روان جملہ باد
بو حیفہ بد امام با صفا	آں سراج امتان مصطفیٰ
باد فضل حق فترین جان او	شاد باد ارواح شاگردان او
صاحبش بو یوسف قاضی شدہ	وز محمد ذوالمین راضی شدہ
شناعی اوریں و مالک باز قر	یافت ذیشان دین احمد زبیر فر
احمد حنبل کہ بود او مرد حق	در ہمہ چیز از ہمہ بردہ سبق
روح شان در صدر حنبت شاد باد	قصر دین از علم شان آباد باد

مناجات بجناب مجیب الدعوات

بادشاہ بربرم مارا در گزار	ما گنہگاریم و تو آمرزگار
تو نیکو کاری و مایہ کردہ ایم	جرم بے اندازہ بے حد کردہ ایم
سالہا در بند عصیاں گشتہ ایم	آخر از کردہ پشیمان گشتہ ایم
دائماً در فسق و عصیاں ماندہ ایم	ہمقرین نفس و شیطان ماندہ ایم
روز و شب اندر معاصی بودہ ایم	غافل از امر و نواہی بودہ ایم
بے گنہ نگزشت بر ما ساعنتے	با حضور دل نہ کردم طاعتے
بر در آمد بندہ بگرنجبتے	آبروئے خود بعصیاں رنجبتے
مغفرت دارد امید از لطف تو	زانکہ خود فرمودہ لا تقنطوا
بحر الطواف تو بے پایاں بود	تا امید از رحمت شیطان بود

در۔ اور فقہ کے نام میں نام ازفر
امام ابو حنیفہ کے شاگرد ہیں۔
احمد بن حنبل بھی فقہ کے امام
ہیں۔ مرد حق۔ مرد خدا۔ سبق
سبق آگے بڑھ جانا۔ صدر۔
اعلیٰ مقام بر شاہ و خوش نصیب
محل۔ مناجات۔ دعا۔ جناب بارگاہ
مجیب الدعوات۔ دعا کو قبول کرنے
بادشاہ اس میں الف مذا کیلے
یعنی اسے بادشاہ جہانگشاہ۔
در گزار معاف کرنا۔ امر گزار۔
بخشنے والا۔ بلکہ کارکنان رسول
بند توبہ عصیاں گناہ۔ دعا
ہمیشہ فسق نامانی متوسل ہوں

معاصی گناہ۔ امر حکم۔ نواہی نہیں کی جمع۔ فائدہ۔ امر سے مراد وہ کام ہیں جن کے کرنے کا حکم دیا گیا ہے اور نہی سے مراد وہ کام ہیں جن سے منع کمال ہے۔ سابق
ایک سانس حضور دل۔ دل کی توجہ رکھنے بھانگا ہوا۔ رنجبتے۔ بر باد کی نوبی۔ لا تقنطوا امن رحمت اللہ۔ اللہ تعالیٰ کی رحمت سے نا امید نہ ہو۔ جہانگشاہ
الطاف۔ جمع لطف مہربانی۔ بے پایاں۔ بے انتہا بے کنار۔

وہ زندہ - راستہ روکنا - چشم - امید - لحد - قبر - خاک کئی - یعنی میرا جسم مٹی ہو جائے - جام برقی - میری جاں لے تو نفس آمارہ - وہ نفس جو برائی کی طرف
 لے کر رہا ہو - عاقل بھگتند - شاکر شکر کرنے والا - دانگے - اس کے بعد - قادر - قابو پانے والا - چشم غصہ - فرو خورد - پی جانا - رستگار آں -
 رستگار کی جمع - چھکارہ پانے والا - ابلہ - بے وقوف - دواں - دوڑنے

<p>رحمتت باشد شفاعت خواہ من پیش ازین کاندہ خاکم کنی از جہاں بانور ایسا نم بری</p>	<p>نفس و شیطان زد کریمارہ من چشم دارم از گنہ پاکم کنی اندر آں دم کز بدن جانم بری</p>	<p>بے عقل - آمرزیدن - بخشنا - خوب تر - بہت اچھی - توسن - سرکش گھوڑا - رام - مطیع - خرد مندان جمع خردمند عقلمند - تائب - تائبہ - قیدی - ناصحت - ناصوئی چیز ہیر کرنا - پیشہ - کام - ریاضت - عبادت - کوشش - تیرن - کان - موڑنا - نرا دینا - وبال - بے نسبت - تائب کہ سلامت ماند - امن میں رہے - جمع تمام خلق - خلاق - روگردانیدن - نہ پھیرنا مردمان - جسین مردم لوگ -</p>
---	--	--

در بیان مخالفت نفس آمارہ

<p>وانگھے بر نفس خود دستا در بود باشد او از رستگاران جہاں کز پے نفس دہوا باشد دواں خواهد آمرزیدنش آخر خدا می ہم ز درویشی نباشد خوب تر از خرد مندان نیکو نام شد صبر بگزین و قناعت پیشہ گیر تا نیندازد ترا اندر وبال از جمیع خلق روگردانند او گشت بیدار آنکہ اورفت از جہاں تا بیابی مغفرت بروے مگیر نیست این خصلت یکے دیندار را آل جراحات برو جو خویش کرد در عقوبت کار او زاری بود وز خدائے خویش بیزاری کن ورنہ خوردی زخم بر جان و جگر گرہمی خواہی کہ گردی معتبر</p>	<p>عاقل آں باشد کہ او شاکر بود ہر کہ خشم خود فرو خورد لے جواں آں بود ابلہ ترین مردمان وانگھے بندار آں تاریک رامی گرچہ درویشی بود سخت اے سپر ہر کہ اورا نفس توسن رام شد بر مراد نفس تا گردی اسیر در ریاضت نفس بدر گوش مال ہر کہ خواہد تا سلامت ماند او مردمان را سر بسر در خواب داں آنکہ رنجاند ترا عذرش پذیر حق ندارد دوست خلق آزار را از ستم ہر کو دے را ریش کرد آنکہ در بستہ دل آزاری بود اے سپر قصد دل آزاری کن خاطر کس را مرخباں اے سپر نام مردم جز بہ نیکوئی مسبر</p>	<p>سدر ہر نام بیدار جائے دالہ عذر - معذرت - بروئے مگیر - اس پر گرفت نکر خلق آزار - مخلوق کو دکھ دینے والا - فصلت - عادت - ستم - ظلم - ہر کو جس کسی نے - ریش زخمی جراحات - زخم - بند - بند - عقوبت - آزار - آزار - دل - دل - لولہ دینا - بیزاری ناست - ناظ - دل ہر وہاں مسد سے فعل نئی سے اپنی دونوں کو ناچھنے الفاظ سے یاد کرنا - معتبر - قابل اعتبار -</p>
--	--	---

بند نام

بے حد بہت زیادہ۔ روزِ رفتن مسجد سے
بستہ بندھی ہوئی۔ رستہ چھٹکارا

فعل امر۔ ح۔ نیست۔ چینی۔ بھجی۔ ن برای کرنا۔ بستہ۔ قید
پانے والا۔ فائدہ فائدہ کی جمع سے۔ حق طلبی۔ سچائی طلب کرنا

قوت نیکی ندری بد ممکن
روزِ باں از غیبت مردم بہ بند
ہر کہ از غیبت زبانش بستہ نیست

بر وجود خود دستم بے حد ممکن
تا نہ بینی دست و پائے خود بہ بند
انجمن کس از عقوبت رشتہ نیست

والا۔ فرمان حکم طلب
ہونٹ جی آئندہ۔ لاموت
نہ مرنے والا۔ دہان۔ منہ
مہر سکوت۔ خاموشی کی مہر
گفتار مازں۔ آون۔ اندر
یعنی زیادہ۔ نہیں کرنے سے

در بیان فوائد خاموشی

اے برادر اگر تو ہستی حق طلب
گر خبر داری ز حق لایموت
اے سپریند و نصیحت گوش کن
ہر کہ را گفتار بسیارش بود
عاقلاں را پیشہ خاموشی بود
خاموشی از کذب و غیبت واجب است
اے برادر جز ثنائے حق مگو
ہر کہ در بند عمارت می شود
دل ز پر گفتن مہر در بدن
آنکہ سعی اندر فصاحت میکند
روزِ باں را در دہاں مجوس دار
ہر کہ او بر غیب خود بینا شود

جز بہ فرمان خدا نکشائی لب
بر دہان خود بنہ مہر سکوت
گر نجاتے بایدت خاموش کن
دل درون سینہ بہارش بود
پیشہ جاہل فسراموشی بود
اہلہ است آل کو بہ گفتن را غیبت است
قول خود را از برائے حق مگو
ہر کہ دار دجملہ غارت می شود
گر چہ گفتارش بود در عدل
چہرہ دل را جراحت می کند
وز خلایق خویش را با یوس دار
روح او را قوتے پیدا شود

انسان کا دل مردہ ہونا ہے۔
خاموشی سچائی پانا۔ کذب۔
جھوٹ۔ اہلہ۔ بے وقوف۔
راغب۔ مایل۔ گوش کن۔ سن
خاموشی۔ من۔ چپ رہ۔
عمارت تعمیر۔ جملہ۔ تمام۔
غارت۔ برباد۔
پر گفتن۔

زیادہ باتیں
کرنا۔
در عدل
عدل سے
موتی۔ عدل

ایک شہر کا نام ہے۔ اس
کے موتی بہت مشہور ہیں
سعی۔ کوشش۔ فصاحت
تیس زبان جواحت۔
زخمی۔ زود۔ حب۔
مجوس۔ قیدی۔ مایوس
نا امید۔ بینا۔ دیکھنے والا

در بیان عمل خالص

ہر کہ باشد اہل ایمان لے عزیز
از حسد اول تو دل را پاک دار
پاک دار از کذب و از غیبت زبان
پاک گرداری عمل را از ریا

پاک دار دچار چیز از چار چیز
خویشتر را بعد از ان مومن شمار
تا کہ ایمانت نیت دور زیاں
شمع ایمان ترا باشد ضیاء

قوت۔ طاقت۔
اہل ایمان۔ ایمان والا۔
حصہ۔ کسی کی نعمت سے
زوال کی تمان۔ زیاں۔
انقصان۔ ریا۔ دکھلاوہ
شمع۔ موم۔ ہی۔
ضیاء۔ روشنی۔

مرد ایماں دار باشتی و السلام
ورندار و دار ایمان ضعیف
روح اور ارہ سو افلاک نیست
ہست بے حاصل چو نقشس بوریا
در جہاں از بندگان خاص نیست
کار او پیوستہ بار و نوق بود

چوں شکم را پاک داری از حرام
ہر کہ دار این صفت باشد شریف
ہر کہ باطن از حرامش پاک نیست
چوں نباشد پاک اعمال از ریا
ہر کہ را اندر عمل اخلاص نیست
ہر کہ کارش از برائے حق بود

یعنی جس شخص کی غذا پاکیزہ نہ ہو اس کو روح فی ترقی حاصل نہیں رہتی۔ اعمال۔ عمل کی جمع، کام۔ بے حاصل۔ بے فائدہ۔ بوریا۔ بوری۔ اخلاص۔ وہ کام جس میں خدائی رونا مقصود ہو۔ کار۔ کام۔ پیوستہ۔ ہمیشہ۔ سیرت۔ عادت۔ خصلت۔ عادت۔ زبان۔ نقصان۔ بر ملا۔ بر سرعام۔ خست۔ آن۔ غصے والے۔ بیگمان۔ مشک۔ ہیبت۔ رعب۔ بازپھر۔

در سیرت ملوک

پادشاہاں را ہی دارد زبیاں
بیکماں در ہیبتش نقصاں بود
پادشاہاں را ہی سازد حقیر
خوشیستن را شاہ بے ہیبت کند
میل او سوائے کم آزاری بود
تا ز عدلش عالمے گردند شاد
سود نکند مرد را گنج و سپاہ
دور نبود گر رود ملکش ز دست
باشد اندر مملکت شہ را بقا
بہر او بازند صد جاں سرسری

چا خصلت اے برادر در جہاں
پادشہ چوں بر بلاخت دال بود
باز صحبت داشتن با ہر فقیر
باز تاں بسیار اگر خلوت کند
ہر کہ را فرجہاں داری بود
عدل باید پادشاہاں را و داد
گر کند آہنگ ظلمے پادشاہ
باز ناں شاہ ہے کہ در خلوت نشست
چونکہ عادل باشد و مہمیں لقا
چوں کند سلطان کرم بالشکری

صعبت۔ مجلس۔ بے سازد۔ بناتی ہے۔ حقیقت۔ ذلیل خلوت۔ علیحدگی۔

بے ہیبت۔ بے رعب۔ فر۔ رعب و دہ۔ جہان داری۔ پادشاہی، میل۔ رعبت۔ کم آزاری۔ تکلیف۔ دنیا۔ داؤ۔ انصاف۔ شاد۔ خوش۔ فائدہ۔ قرآن پاک۔ ہی بھی عدل کا حکم دیا ہے۔ ہے۔ اعدا و احوال اقرب للفقہ۔ آہنگ۔ ارادہ۔ سود۔ نفع۔ گنج۔ خزینہ۔ سپاہ۔ لشکر۔ خلوت۔ علیحدگی۔ یعنی پادشاہ کا عورتوں سے زیادہ مستوں ہونا ملک بے زوال کا سبب ہے۔ بیوقوف۔ بیدار۔ اتنا۔ طمانت۔ بقا۔ ہمیشگی۔ لشکری۔ سپاہی۔ بازند۔ زبان کرتے ہیں۔ سرسری۔ بغیر سوچ سمجھ کے کام کرنا۔ دلیل۔ نشانی۔ جلیل۔ بزرگ۔ اعزاز کردن عزت کرنا۔ خلق۔ مخلوق۔ با۔ با۔ درست جواب یعنی منہ اور نہ علم کرنا۔ دانش۔ دانائی۔ حوسد۔

در بیان حسن خلق

ہر کہ این دارد بود مرد جلیل
خلق را دادن جواب با صواب
اہل علم و علم را دارد عزیز

چا چیز آمد بزرگی را دلیل
علم را اعزاز کردن بے حساب
ہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز

بزرگ۔ بزرگی۔ جلیل۔ بزرگ۔ اعزاز کردن عزت کرنا۔ خلق۔ مخلوق۔ با۔ با۔ درست جواب یعنی منہ اور نہ علم کرنا۔ دانش۔ دانائی۔ حوسد۔

<p>دیگر آں باشند کہ جوید وصل و دست اسے برادر گر خرد داری تمام ہر کہ باشد تلخ گوی و ترش رے ہر کہ از دشمن نباشد پُر حذر در میان دوستان مسرور باش در جوار خود عدو را رہ مدہ بامحباں باش دائم ہمیشیں اسے پسرتد بیرہ را تو شہ کن</p>	<p>زانکہ از دشمن حذر کردن نکوست ز تم و شیریں گوئی بامردم کلام دوستاں ازوے بگرداندر فے عاقبت بیند از و رنج و ضرر گر خبر داری ز دشمن دور باش از برائے آنکہ دشمن دور بہ تا توانی روئے اعدا را مبین پس حدیث این دال یک گوشہ کن</p>
---	--

در بیان مہلکات

<p>چار چیز ست اے برادر با خطر قرابت سلطان و اُلفت بایداں قرب سلطان آتش سوزاں بود ز ہر دار در دروں دنیا چوں مار می نماید خوب و زیبا در نظر ز ہر این مار منقش قاتل ست بچو طفلان منگر اندر سرخ و زرد زال دنیا چوں عروس آراست ست مقبول آں مردیکہ شد زین جفت طاق لب بہ پیش شوئی خنداں می کند</p>	<p>تا توانی باش زینہا پُر حذر رغبت دنیا و صحبت با زناں بایداں اُلفت ہلاک جاں بود گرچہ بینی ظاہر شش نقش و نگار یک از زہر شش بود جاں را خطر باشند از شے دور ہر کو عاقل ست چوں زناں مغرور رنگ و بو مگرد در دوروںے شوئے دیگر خواست ست پشت بر شے کرو و داوش شہ طلاق پس ہلاک از زخم دنداں می کند</p>
---	--

در بیان اہل سعادت

<p>شد دلیل نیک بختی چار چیز</p>	<p>ہر کہ این چار ش بود باشد عزیز</p>
---------------------------------	--------------------------------------

بہ ہر کس
بہ ہر کس
بہ ہر کس
بہ ہر کس

یسی مطاہ
و بصورت
بہ
لیکن حقیقت
میں قاتل ہے
زنا و زہر سموت
بہ ہر کس منقش
مغرور نگار دال انداز
بہ ہر کس نے والا
زال - بڑھا دوست
مردس دہن - فائدہ
دور دور دور لیا پر بھی
بہ ہر کس نے ہر کس
اسنواں دامن پر بھی
بہ ہر کس نے - خاند
مصلحت منہاں جفت
دور دال اہل سعادت
اہل سعادت
نیک بخت ہوک
عہ ہر کس نے ہر کس

نہیت بد اصلے سزائے تاج و تخت
 آنکہ بدر ایست باشد در عذاب
 نہیت مومن کافر مطلق بود
 غافل ست آنکس کہ پیش نیش نہیت
 دامن صاحب دلاں باید گرفت
 دوستدار عالم فانی مباش
 عاقبت چوں می بیاید مروت
 خاک اندر استخوان خواهد شدن
 رہزنت جز نفعک آثارہ نہیت

اصل پاک آمد دلیل نیک بخت
 نیک بختاں را بود رائے صواب
 ہر کہ امین از عذاب حق بود
 عمر دنیا چند روزے بیش نہیت
 ترک لذات جہاں باید گرفت
 در پئے لذات نفسانی مباش
 نہیت حاصل رنج دنیا برونست
 از تنست چوں جاں رواں خواہد شدن
 مر ترا از دادن جاں چارہ نہیت

بیش اندکس بیلے سرچے
 والا یعنی مرنے سے
 بیلے آہستہ کی
 نکر نہ کرنے والا غافل
 سے ترک - بھڑکانا -
 صاحب دلاں - اولیائے کاملین
 یعنی آخری زندگی سلوارنے
 کے لیے اللہ کے
 نیک بندوں کا وسیلہ
 ضروری ہے جیسا
 در شاہ خداوندی
 ہے - استغوا اللیہ
 الموسیٰ - آسمانی
 امانت و وسیلہ
 بیشش
 رو
 لذات کفانی
 نوری است
 لذات فی
 ہم جو جانے والا
 حاصل
 خطب
 انجمن استخوان ہڈیاں
 مسدج تہ بیر
 خطب تا خطب رہن
 عافیت - سلامتی
 پائے خون - امانت
 ہر کہ
 ہم جو
 پس یعنی نفس کی تابانی
 لوہور کہ

در بیان سبب عافیت

می تواند یافتن در چارچہ پیر
 تندرستی و فراغت بعد از ال
 عافیت راز و نشانے باشدت
 دیگر از دنیا نباید هیچ جست
 تانیفتی اے سپرد و اجم نفس
 کم بدو وہ بہرہ ہائے نفس را
 تا بسند از نذر چہ ترا
 تا توانی دورش از مردار دار
 در گنہ کردن دلیرش میکند
 تانیفتی در بلا و در بزرہ
 ہمچو حیواں بہر خود آخور مساز

عافیت را گم نخواہی اے عزیز
 ایمنی و نعمت اندر خاندان
 چونکہ بال نعمت امانے باشدت
 بادل فارغ چو بارشی تندرست
 بر میا ورتا توانی کام نفس
 زیر پا آور ہو اے نفس را
 نفس و شیطان می برند از رہ ترا
 نفس را سر کوب و دائم خوار دا
 نفس بد را ہر کہ سیرش میکند
 خلق خود را دور دار از ہرمزہ
 ز آب و نان تالب شکم را پر مساز

بہر
 لذات کفانی
 نوری است
 لذات فی
 ہم جو جانے والا
 حاصل
 خطب
 انجمن استخوان ہڈیاں
 مسدج تہ بیر
 خطب تا خطب رہن
 عافیت - سلامتی
 پائے خون - امانت
 ہر کہ
 ہم جو
 پس یعنی نفس کی تابانی
 لوہور کہ

بہر
 لذات کفانی
 نوری است
 لذات فی
 ہم جو جانے والا
 حاصل
 خطب
 انجمن استخوان ہڈیاں
 مسدج تہ بیر
 خطب تا خطب رہن
 عافیت - سلامتی
 پائے خون - امانت
 ہر کہ
 ہم جو
 پس یعنی نفس کی تابانی
 لوہور کہ

پادوں کے بچے بہرہ - ہر کہ حیواں سر کوب - سزا دہ - سپر کردن - پٹ ہر کہ کھانا - خلق - کلا - مزہ - لذت - بزرہ - کناہ -
 تالب ہر ہڈیوں تک - آخور وہ جادو - ہر کہ شکم کے بچہ جاتا ہے

روز کم خور گرچہ صائم نیستی
 اسے کہ در خوابی ہمہ شب ماہ روز
 خواب و خور جز پیشہ انعام نیست
 اسے سپر بسیار خواہی خفت خیز
 دل دریں دنیائے دون بستن خطا است
 از چه دل بندی بدنیائے دنی
 ظاہر خود را میارای فقیر
 طالب ہر صورت زیبا مباحش
 از ہوا بگذر خدا را بستہ شو
 خرقة پشمینہ را بردوش کن
 ایکہ در بر میکنی پشمینہ را
 گر ہمی خواہی نصیب از آخرت
 بے تکلات باش و آرائش مجو
 در برت گو کسوت نیکو مباحش
 ہاچو صوفی در لباس صوف باش
 مرد رہ را بوریاست بلبس بود
 مرد رہ را بود دنیا سود نیست

پہ مخور آخر بہائم نیستی
 بہر گور خود چرائے بر سفر روز
 خفتگاں را بہرہ از انعام نیست
 مگر خیر داری ز خود بگفت خیز
 دامن از شے گر تو بہر بی رواست
 چوں نہ جاوید در سے بودنی
 تاکہ گرد باطنت بدر منبیر
 در ہوائے اطلس و دیبا مباحش
 زندگی می بایت در زندہ شو
 شرتے از نامرادی نوش کن
 پاک ساز از کینہ اول سینہ را
 زوید کن جاہائے فاخرت
 ترک راحت گیر و آسائش مجو
 زیر پہلو جامہ خوبت گو مباحش
 در صفتتائے خدا موصوف باش
 زانکہ خستش باقت بلبس بود
 ہرگز ش اندیشہ نابود نیست

در بیان تواضع و صحبت درویشان

مگر ترا عقل ست با دانش قرین
 ہم نشینی جز بدرویشان مکن
 حبت درویشان کلید حبت است

باش درویش و بدرویشان نشین
 تا توانی نسبت ایشان مکن
 دشمن ایشان منزائے لعنت است

پرفوز روشن کر خوب
 سونا اور کھا انعام نو کی
 جمع سے جو پائے بہرہ حسنہ
 انعام کھنے دینا یعنی
 لوگ غفلت کی زندگی بسر
 کرتے ہیں ان سے بے
 انعام مدارزی نہیں
 دل بستیں دل لگانا دن
 ٹھینڈہ راتیں بر چین
 علیحدگی اختیار کرنا۔ از چه
 کس لیے۔ دنی۔ مجتہد۔
 حساب زید۔ ہمیشہ بودنی
 رہائش۔ اطلس زیبا۔
 عمدہ کپڑوں
 کے نام
 ہیں۔
 ہوا
 نامش
 دنیائی۔
 در زندہ
 خرقة پشمینہ۔ فقیروں کا
 لباس۔ پشمینہ۔ اون
 بنا ہوا کپڑا۔ در بر۔ ہمیں
 بدرک۔ دور کر۔ جاہائے
 فاخرت۔ فخر دار کپڑے۔
 کسوت۔ لباس
 جامہ نسبت۔ عمدہ کپڑے
 صوف۔ اون کا بنا ہوا
 جو جام طور پر صوف بنتے ہیں
 اسی نام پر ان کو صوفی کہتے ہیں
 خشت اینٹ بائیں ہر
 مرد را را طاقیت پر چلنے
 کام مقصد ہوا خواہش۔
 قابلہ۔ درویش کو نہ لباس کا فکر ہوتا ہے۔ نہ نکلوانے سے مردہ روح رضا۔ مولی کا سلاشی ہوتا ہے۔

در پئے کام و ہوائے خلق نیست
 رہ گجایا بد بد رگاہ خدائے
 دردل او غیر درد و داغ نیست
 عاقبت زیر زمین گودی نہاں
 جائے چوں بہرام در گورت بود
 بامتناع این جہاں خوشدل مباش
 گاہ نعمت شاگرد جبار باش

پوشش درویش غیر از دل نیست
 مردمانہد بفرق نفس پائے
 مرد رہ در بند قصر و باغ نیست
 مگر عمارت را بری بر آسماں
 مگر چو رسم شوکت و زورت بود
 اسے پس از آخرت غافل مباش
 در بلیات جہاں صبار باش

پاسکتا۔ مرد راہ۔ راہ سلوک پر چلنے والا مرد۔ بندہ۔ قصر۔ محل۔ اگر رسم ایک شخص کا نام ہے جو کہ طاقت میں بہت مشہور تھا یہ زابلستان کا حکم تھا۔ مسیح پیدا ہوا۔ ہرام۔ ہرمزین نوشیروان کے سپہ سالار کا نام ہے۔ کوز۔ قبرستان۔ ساز و سامان۔ بیات۔ بلیہ کی جمع۔ نصیبت۔ صبا۔ بہت زیادہ صبر کرنے والا۔ شاکر۔ شکر۔ جبار۔ عظمت۔

در بیان دلایل ثنقاوت

جانی و کابلی سختی بود
 بخت بد را این ہمہ آثار شد
 بیشک از اہل سعادت می شود
 کے تو اند کرد بانفسک جہاد
 در قیامت باشد ز آتش گذر
 پس بد رگاہ خدای آر روی
 مرد رہ خط در نگو نامی کشد
 پس مرد دنیا لہ نفس پلید
 برخلافش زندگانی می کشد
 جائے شادی نیست دنیا ہوش دا

چار چیز آثار بد سختی بود
 بیکجی و ناخسی مر چار شد
 آنکہ در بند عبادت می شود
 بر ہوائے خود قدم ہر کو نہاد
 ہر کہ ساز و در جہاں با خواب خور
 رو بگرداں از مراد و آرزوی
 کامرانی سر بنا کامی کشد
 امر و نہی حق چو داری اسے ولید
 ہر کہ ترک کامرانی می کشد
 امر و نہی حق ز قرآن گوش دار

جبار۔ عظمت۔ نصیبت۔ صبا۔ بہت زیادہ صبر کرنے والا۔ شاکر۔ شکر۔ جبار۔ عظمت۔

در بیان ریاضت

اسے پس بر خود در راحت بہ بند
 باز شد بروے در دار السلام

مگر ہی خواہی کہ گودی سر بلت
 ہر کہ بر لبست او در راحت تمام

سونا اور لھانا۔ آتش۔ آرزو۔ خواہش۔ رو۔ چہرہ۔ کامرانی کامیابی۔ ولید۔ لڑکا۔

دنیا کو عیش و عشرت کی جگہ نہ سمجھو۔ ریاضت۔ محنت کرنا۔ سر بلند۔ اونچا۔ راحت۔ آرام۔ در۔ دروازہ باز۔ کھل گئے۔ دار السلام۔ جنت۔

غیر حق را ہر کہ خواہد اے پسر
اے برادر ترکِ عز و جاہ کن
عز و جاہت سر بہ پستی می کشد
خواگرد ہر کہ باشد جاہ جوی
نفس در ترکِ ہوا سکیں بود
چوں دلت از یاد حق ایمن بود
ہر کہ اورا تکبہ بر صانع بود
اکتفا بر روزے ہر روزہ کن

کیست در عالم از و گمراہ تر
خویش را شاگستہ دگاہ کن
مرزا بر تن پرستی می کشد
اے برادر قرب آں در گاہ جوی
گو شمالِ نفسِ ناداں ایں بود
نفسکِ امارہ کے ساکن بود
در جہاں بالقمۃ قانع بود
گر نداری از خدا در یوزہ کن

عبادت اور پر جناب
یعنی جو کہ خدا کی عبادت
کرتا ہے اس سے بڑھ
کر جہاں میں کوئی شخص
گمراہ نہیں عز و جاہ
عزت اور مرتبہ
شائستہ بلائق پستی
ذلت اور خاص تن پرستی
آرام طسی اور ذلیل
قربت نزدیکی گو شمال
سزا سکن آرام کرنے
وانے اور بھروسہ
مصلح بنانے والا لغز
نواد قانع
بھوڑی
چیز پر
سبر
کرنے والا
اکتفا کذا
در یوزہ راگری بھیند
مجاہدات مجاہدہ کی
جمع ہے ہفتت
شمیر تلوار جو آج بھوک
ہجو آج نیند مرتب
حاصل سلاح ہتھیار
اصلاح درستگی دیو
شیطان زر سونا سیم
چاندی جرت مرتب
عقوبت عذاب مضطر
بے چین تشریف
عزت کرنا خاکساران
خاکسار لی جمع ہے ذلیل

در بیان مجاہداتِ نفس

نفس نتوان گشت الا با ستہ چیز
خنجر خاموشی و شمشیرِ جوع
ہر کہ را بنود مرتب این سلاح
چونکہ دل بے یاد اللہت بود
اہل دنیا را چو زر سیم آیدش
ہر کہ او در بند سیم و زر بود
آنکہ بہر آخرت کارش بود
مال دنیا خاکساراں را دہت
ہست شیطاناں لے برادر دشمنت
مدبرے کور و بدنیا آورد
اے پسر با یاد حق مشغول باش

چوں بگویم یا دیگرش اے عزیز
نیزہ تنہائی و ترکِ جوع
نفس او ہرگز نیاید با صلاح
دیو نلعوں یار و ہمراہت بود
لقمہائے چرب و شیریں آیدش
در عقوبت عاقبت مضطر بود
از خدا تشریف بسیارش بود
آخرت پر ہیزگاراں را دہت
غل آتش خواهد اندر گردنت
بہرہ کے از عالم عتبی بود
وز خلاق دور ہچوں غول باش

بجہاد

غل طوق جو لوہے کا ہوگا۔ مدبر۔ بیوقوف بہرہ۔ حصہ۔ عالم عقبت۔ آخری جان۔ غول۔ بھوت جو مختلف شکلوں میں تبدیل ہو سکتے ہیں۔

در بیان فقر

مخت امر و زرافسرواکن
 غم مخور آخر کہ آب و نال دہد
 گر تو مروی فاقہ را مردانہ کش
 حق دہد مانند مرغان روزیت
 گر دہد تو تش لب نان نطیر
 تا نگردی جفت با اہل نفاق
 نفرتش از جاہائے دلق نیست
 خاص شمارش کہ او عامی بود
 کے ہوائے مرکب وزینت بود
 بعد ازاں می داں کہ حق را یافتی

فقر خود را پیش کس پیدا کن
 مر ترا آنکس کہ سروا جاں دہد
 تا یکے چوں مور باشی دانہ کش
 بر تو کل گر بود فیروزیت
 از خدا شاگرد بود مرد فقیر
 خم مشو پیش تو انگر بچو طاق
 مرد رہ را نام و تنگ از خلق نیست
 ہر کہ را ذوق بزکو نامی بود
 گر ترا دل فارغ از زینت بود
 روئے دل چوں از ہوا بر تافتی

پر بھروسہ کرنے کا تو
 اللہ تعالیٰ تجھے اپنے خزانہ
 غیب سے روزی دیگا۔
 قوت - روزی - لب نان نطیر -
 تازہ روٹ ہا ٹکڑا ختم -
 پیرھا، تو نگر - دولت مند -
 طاق - دروازہ - جفت -
 ملا ہوا نکت - شرم -
 جاہائے دلق - گدڑی کا
 لباس - ذوق - شوق -
 عامی - عام آدمی، یعنی جو کوئی
 اپنی شہرت کا شوق رکھتا
 ہو - بندہ خدا نہیں ہے
 فارغ - خالی
 زینت -
 خوبصورتی
 ہوا خواہی
 مرکب -
 سواری -

در بیان دریا فتن حقیقت نفس امارہ

نے کشد بار و نہ برد بر ہوا
 ورنہی بارش بگوید ظارم
 بیک طمش تلخ و بولش ناخوش ست
 بیک اندر معصیت چستی کند
 ہر چہ منہ را بد خلاف آن کنی
 زانکہ دشمن را پروردن خطاست
 تاکہ سازی رام اندر طاعتش
 بار طاعت برد در جبار کش
 ورنہ بچو سگ زباں باید کشید

چوں شتر مرغ شناس این نفس را
 گر پیر گویش گوید شتر مرغ
 چوں گیاه زہر زکش و نکش ست
 گر بطاعت خوانیش سستی کند
 نفس را آن بہ کہ دزدان کنی
 کام نفس بد بر آوردن خطاست
 نیست در مالش بجز جوع و عطش
 چوں شتر در رہ در آئی و بار کش
 بار ایزد را بجاں باید کشید

لقائے دل - دل کا چہرہ -
 بر تافتن - پھیرنا -
 در یافتن - معلوم کرنا -
 شتر - اونٹ -
 شتر مرغ - ایک پرندہ
 جو اونٹ کی طرح ٹانگیں
 اور گردن رکھتا ہے اور
 مرغ کی طرح پر رکھتا
 ہے - بار - بوجھ - طارم
 پرندہ - گیاه گھاسی -
 دکش - خوبصورت -
 بیک - لیکن طاعت
 عبادت - چستی - چالاک

زندان - قید خانہ - پروردن - پالنا - درمان - علاج - جوع - بھوک - عطش - پیاس - آرام - فرمانبردار - بار - بوجھ - کش کشیدن سے فعل امر ہے -
 ایزد - اللہ تعالیٰ کا نام ہے - سکت - کتا - یعنی اللہ تعالیٰ کی فرمانبرداری دل رجاں سے کی جائے ورنہ کتے کی طرح ذلت کی زندگی گزارنی ہوگی -

لعون۔ یعنی اوجرم یعنی تواضع۔ حاجی یعنی کسی عاجزی کی وجہ سے شیطان منبری بیکر کرنا مستغفری بخشش چاہنا۔ پست۔ نیچا۔ خوشہ۔

انسان بن گئی کہ انسان کی تخلیق مٹی سے کی گئی ہے۔ ابلیس

تا قیامت گشت ملعون لاجرم
نور نار از سرکشی گم می شود
گشت مقبل آدم از مستغفری
خوار شد شیطان چو استکبار کرد
خوشه چوں بر سر کشد پیش کند

گفت شیطان من ز آدم بہت م
از تواضع خاک مردم می شود
رانده شد ابلیس از مستکبری
شد عزیز آدم چو استغفار کرد
دانہ پست افتد ز بردستش کند

آں۔ دوسرے لوگ
تاں بے وقوف۔ اپنے
مست نہیں آئے،
بلکہ وہ دوسروں کی
عیب جوئی کر رہے۔
خوشہ۔ خوشہ بھرا ہوا
لو۔ سیاہ۔ است۔
نشود۔ نہیں ہوگا۔
انہ لغات۔ بدخواہی
ہوئے۔ ہمیشہ کرتے ہوئے
ری بادست۔ برتے۔
عیب۔ نشان نہیں۔
سکار۔ مسخ۔ جو جانے کے

در بیان آثار اہلہاں

باتو گویم تا بیابی آہی
باشد اندر حین عیب کساں
آنکہ امید سخاوت داشتن
یہج قدرش بر در معبود نیست
کار او پیوستہ بدروئی بود
مردم بدخونہ از انساں بود
واں بخیلک از سگان مسلخ است
پشتہ افتادہ زیر پائے سپیل
تا نباشی از شمار اہلہاں

چار چیز آمدنشان ابلی
عیب خود را بدنہ بیند در جہاں
تخم بخل اندر دل خود کاشتن
ہر کہ کفایت از خلق او خوشود نیست
ہر کہ او را پیشہ بدخوی بود
خوئے بد در تن بلائے جاں بود
بخل شاخے از درخت دوزخ است
روئے جنت را کجا بیند بخیل
باش از بخل بخیلاں بر کراں

کے پیشہ
تخم۔ پھل
بخل۔ بخل
خوئے۔ خون
بخل۔ بخل
روئے۔ روئے
جنت۔ جنت
بخیل۔ بخیل
باش۔ باش
بخیلاں۔ بخیلاں
بر کراں۔ بر کراں

در بیان عاقبت

باز باید داشتن دست از دوجیز
تا بلا ہا را نباشد با تو کار
با تو زو آورد نہ ہر سو صد بلا
ہر کجا باشد بود انداماں
تار ہی از ہر بلا و ہر خطر

از بلا تارستہ گردی لے عزیز
رو تو دست از نفس و دنیا بازدا
گر بکھرص و آرز گردی بستلا
آنکہ نبود ہیچ نقدش در میاں
نفس و دنیا را را ہا کن لے سپر

سلا۔ بلا
رستن۔ نجات پانا۔
باز باید داشتن۔
روئے۔ پائے۔
سے فعل امر ہے۔
جا۔ آرز۔ لایح۔
ہر سو۔ ہر طرف۔
یعنی جو انسان
لاچی ہو جاتا ہے
وہ مصیبتوں میں گھر
جاتا ہے۔
میاں۔ میان۔
پیسے ڈالنے کی

تھیل، رہا کن بھڑ دے۔ خطر۔ خطرہ۔

اے پاکس کہ برائے نفس زار
از برائے نفس مرغِ نامراد
تا دولت آرام یابد اے سپر
از عذابِ قہر حق امین مباحث
در بلا یاری محواه از بیج کس
ہر کرار سجانده عذرش بخواه
مگر غنا خواهد کس از ذوالن

در بلا افتاد و گشت از عنم نزار
آمد و در دام صیاد او فتاد
بود و نابود جہاں یکسر شمر
در پئے آزار ہر مومن مباحث
زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
تا نباشد خصم تو در عرصہ گاہ
در قناعت می توانش یافتن

در بیان عقل عاقلان

ہر کہ عقل ست و دلش از عزیز
کار خود با تا سزا نکند رہا
عقل داری مہیبل بدکاری مکن
ہر کر از علم دل روشن بود
تا شومی پیش از ہمہ از روز گاہ
تا تو با شئی در زمانہ داد گر
ہر کہ بر پند خود آمد استوار
ہر کہ از گفتار خود باشد بلول
ہر چہ باشد در شریعت ناپسند
تا صواب کار بینی سر بسر

دور باید بود نش از چارچینہ
مرد می نکند بجائے ناسزا
زین چو بگذشتی سبکساری مکن
در زمانہ با صلاح تن بود
دست بر زمان و نمک بکشادہ دار
زیر دستاں را نکو دار اے بسر
پند اوراد دیگران بند نہ کار
قول اوراد دیگرے نکند قبول
دور باش از فے چو ہستی ہوشمند
بر مراد خود مکن کارے سپر

در بیان رستگاری

بہت بیشک رستگاری در ستر چیز
ز ان کیے تر سیدن ست از ذوالجلال

با تو گویم یاد گیرش اے عزیز
دوم آمد حبتن قوت حلال

لود و نالود ہونا نہ ہونا یعنی
دنیا کا مال ہونے کی خوشی نہ ہو
اور جانے کا علم نہ ہو۔ در پئے
پچھے۔ آنا کہ تکلیف۔ یاری خواہ۔
مدد نہ مانگ۔ فریاد رس۔
مدد کو پہنچے والا۔ فائدہ۔
یہاں یہ بتایا گیا کہ حقیقی مددگار
اللہ تعالیٰ ہے باقی انبیاء و
اولیاء اس کی دی ہوئی طاقت
سے بندوں کی مدد فرماتے
ہیں۔ ہر کرار سجانده۔ جس کو
قوتے نراش کیا ہے خصم
دشمن۔ عرصہ گاہ۔ میدان قیام۔

دوستی
ذوالن
احسان
کرنے
والا
یعنی اسد خا
دانش سمجھ مند را
سپردن کرے۔ مردی
جو آدمی۔ ناسزا
یعنی بے محل طاقت صرف
کرے۔ میل۔ میدان سبکداری
جلد بازی علم حوصلہ قہر
صلاح۔ دستکی۔ ترجمہ
پیش از ہمہ سے سے
زمانہ میں سب زیادہ نیک نامی
حاصل کرنے سے سخاوت نیا
کرے اور کو کھانا کھلا۔ دار
انصاف چاہنے والا۔ زبردست
مردوں۔ چاہے نصیحت۔

استوار۔ درست۔ یعنی عمل کرتا ہے۔ بند نہ کار۔ کام باندھتے ہیں یعنی قبول کرتے ہیں۔ بلول۔ رنجیدہ۔ قول۔ بات یعنی جو اپنی بات پر عمل کرنے
دوسرے بھی اس کی بات پر عمل نہیں کرتے۔ ہوشمند۔ عقلمند۔ صواب۔ درست۔ ہر ہر نام مراد ہمیشہ رہتا ہے۔ ذوالجلال۔ ذوالجلال
ذوالجلال۔ بزرگی والا یعنی اللہ تعالیٰ۔ قوت۔ روزی۔

راہ راست۔ سیدھا راستہ۔ رنگار چھٹکارا پانے والی پیش گیری یعنی اختیار کر کے راست۔ نیچا۔ دینت۔ تیرا دین یعنی اگر دنیا دار کی دنیا و لایح کی وجہ خوشامد کرے گا تو دین کجھ سے بھاگ جائے گا۔ بیزار۔ ناراض۔ بہر۔ واسطے۔ مستائے۔ تعریف مت کر یعنی مرزا

رنگار راست آنکہ این خصلت و راست
دوست دارندت ہمہ خلق جہاں
ورکتی بیشک رو و دینت ز دوست
بیکماں از فے خدا بیزار شد
تا چہ خواہی کردن این مردار را
اے پیر بامردگان صحبت مدار
بعد از اں در گور حسرت برودہ گیر

سوئی رفتن بود بر راہ راست
گر تو وضع پیش گیری اے جواں
سرکمن در پیش دنیا دار پست
ہر کہ اورا حرص دنیا دار شد
بہر ز مستائے دنیا دار را
مردگانند اغنیائے روزگار
مال و زربعد پست آورده گیر

دنیا کی خاطر دنیا دار کی تعریف نہ کر۔ مردگان۔ مردہ کی جمع۔ اغنیاء یعنی کی جمع۔ دولت مند۔ صحبت۔ مجلس۔ حسرت۔ افسوس۔ گور۔ قبر۔ حق۔ اللہ تعالیٰ تعالیٰ۔ غفلت۔ دل بوجھ۔ زخمی دل۔ یعنی اللہ تعالیٰ کی یاد میں بے چین دل کے لیے باعث سکون ہے جیسا کہ اللہ تعالیٰ فرماتا ہے، الا بذکر اللہ تطمن القلوب۔ (خبردار اللہ کے ذکر سے دل مطمئن ہوتے ہیں، مونس غمخوار کاخ۔ محل۔ ایوان۔ محل۔ ہر۔ ساکتی۔ بسیار۔ زیادہ۔ آبرو۔ عزت۔ اخلاص۔ خلوص۔ محنت۔ پہلے یعنی اللہ تعالیٰ کی خوشنودی کے لیے اس کی عبادت کی جائے۔ وجہ۔ طریقہ۔ سخن۔ بات۔ گزاف۔ بڑ۔ ناکاہ۔ بات۔ عام۔ عام انسان۔ خاصان۔ خاص لوگ۔ اویانے کابین۔ بے نماں۔ بے شک۔ خاص الخاص۔ اس سے مراد انبیاء ہیں۔ سر۔ پوشیدہ۔ خاستہ۔ ذلل۔ یعنی خاصان بارگاہ کا ذر قلبی ہونا ان کا دل ہمہ وقت خدا کی یاد میں رہتا ہے۔ بدعت۔ بے فائدہ۔

در بیان فضیلت ذکر

گر خبر داری ز عدل و داد حق
در تعافل نگذرایں ایام را
مرہم آمد این دل محسوس را
کے ہوائے کاخ و ایوانت بود
اندر اں دم ہمہ شیطاں شوی
تا بیابی درد و عالم آبروی
ذکر بے اخلاص کے باشد درست
تو ندانی این سخن را از گزاف
ذکر خاصاں باشد از دل بیکماں
ہر کہ ذکر نیست او خاص بود
واندراں یک شرط دیگر حمت است
ہفت اعضا ہست ذکر لے پیر
باز در آیات او نگر لیستن

باش دائم اے پس در یاد حق
زندہ دار از ذکر صبح و شام را
یا حق آمد غذا این روح را
یا حق کر مونس جانست بود
گر زمانے غافل از رحماں شوی
مومنا ذکر خدا بسیار گوی
ذکر را اخلاص می باید نخست
ذکر برستہ وجہ باشد بے خلاف
عام را بنوذ بحسرت ذکر زباں
ذکر خاص الخاص ذکر پیر بود
ذکر بے تعظیم گفتن بدعت است
ہست مرہر عضو را ذکر لے دگر
ذکر چشم از خوف حق بگر لیستن

محل۔ ایوان۔ محل۔ ہر۔ ساکتی۔ بسیار۔ زیادہ۔ آبرو۔ عزت۔ اخلاص۔ خلوص۔ محنت۔ پہلے یعنی اللہ تعالیٰ کی خوشنودی کے لیے اس کی عبادت کی جائے۔ وجہ۔ طریقہ۔ سخن۔ بات۔ گزاف۔ بڑ۔ ناکاہ۔ بات۔ عام۔ عام انسان۔ خاصان۔ خاص لوگ۔ اویانے کابین۔ بے نماں۔ بے شک۔ خاص الخاص۔ اس سے مراد انبیاء ہیں۔ سر۔ پوشیدہ۔ خاستہ۔ ذلل۔ یعنی خاصان بارگاہ کا ذر قلبی ہونا ان کا دل ہمہ وقت خدا کی یاد میں رہتا ہے۔ بدعت۔ بے فائدہ۔

حمت تعظیم۔ اعضا۔ عضو کی جمع۔ جسم کے ایک حصہ کو عضو کہتے ہیں۔ چشم۔ آنکھ۔ بگریستن۔ رونانا۔ بگریستن۔ دیکھنا۔ آیات۔ آیت کی جمع ہے۔ نشانی۔

یاری۔ مدد۔ عاجز۔ کمزور۔ خویشاں۔ خویش کی جمع سے۔ دستہ دار۔ استماع سننا۔ قول جن۔ اللہ تعالیٰ کا فرمان۔ کوشش۔ کوشش کر
اشتیاق۔ شوق۔ حلاوت۔ مٹھاس۔ خواندن۔ پڑھنا۔ لسان۔ زبان۔ بندساں۔ مجلس کی جمع۔ عزیز۔

یعنی وہ شخص جو دینی اعتبار سے عزیز ہے نیکیوں کا سرمایہ نہیں رکھتا۔ مدام، ہمیشہ۔ برہمہ کس، ہر ایک کے اوپر۔ دادگر، انصاف کرنے والا۔ شکیبائی، صبر۔ تقرب، نزدیکی۔ حرمت، عزت۔ خصلت ذمہ، بری عادت۔ نیکو سرشت، نیک فطرت۔ زشت، بری۔ عجب، تعجب۔ خود

ذکرِ پاخویشاں زیارت کردن است تا توانی روز و شب در ذکر کوش کوش تا این ذکر گردد حاصلت کے حلاوت یا پدا از ذکر الہ ہر کرا این نسبت است از مفلساں تا کتد حق بر تو نعمتہا مدام عمر تا بر باد نہ ہی سر بسر زانکہ پاکاں را ہیں بود دست کار

یاری ہر عاجز آمد ذکر دست استماع قول رحمت ذکر کوش اشتیاق حق بود ذکر دولت آنکہ از جہل ست دائم در گناہ خواندن قرآن بود ذکر لساں شکر نعمتہائے حق می کن مدام حمد خالق بر زباں داراے پیر لب مجنباں جز بذر کردگار

در بیان عمل چارہ چہیز

با تو گویم یاد گیرش اے عزیز ہم ز عقل خویش باشی با خبر حرمت مردم بجا آوردن است

برہمہ کس نیک باشد چارہ چہیز اول آن باشد کہ باشی دادگر با شکیبائی تقرب کردن است

در بیان خصلت ذمہ

ہست از جملہ خلاق نیک زشت زان گذشتے عجب و خود بینی بود خصلت چارم نجیل کردن است از برائے آنکہ زشت انداں فعال پیش از آنکہ خاک گرد می خاک شو آخر از مردن یکے اندیشہ کن تا توانی روئے اعدا را مبیں

چار چیز دیگر اے نیکو سرشت زان چہار اول حسد کینی بود خشم را دیگر فرو نا خوردنت اے پسر کم گرد گرداں خصال غل و غش بگذار چوں زرباک شو حرص بگذار و قناعت پیشہ کن با محبتاں باش دائم ہمنشین

خود
سینی
خود
پسندی
خشم
امر زانا

خوردن، غصہ کو برداشت نہ کرنا، غل و غش، دھوکہ اور ملاوٹ یعنی دھوکہ فریب کو چھوڑ کر عاجزی اختیار کرے۔ محبتاں، محبت کی جمع ہے محبت کرنے والا دوست ہے

در بیان سعادت و نصیحت

شرح این ہر چار بشنوائے خلیل
 باشدش تدبیر با باد و ستاں
 صبر و اراد از جھائے ناسزائے
 در جہاں باشد بد شمن سازگار
 داں کہ از اہل سعادت گشتہ
 یار باشد دولت شکیب تو
 بخت و دولت زوزارے میکند
 گر توانی کشت اورا باشکر
 گر ہمی خواہی کہ یابی عیش خوش
 بر نہ بندی رخت ز انجبا زینہا
 با چنین کس پذیر خود ضائع کن
 جہد کردن بہراو بے حاصل ست
 کے تواند باز گرداند قصنا
 کار خود را سر لیس و بران کند
 روز او چوں تیرہ شب گرد تباہ

بر سعادت چار چیز آمد دل سبیل
 از سعادت ہر کہ ابا شد نشان
 ہر کہ ابا شد سعادت رہنمائے
 ہر کہ ابخت و سعادت گشت یار
 گر تو خود تار ہو ارا کشتہ
 گر بود باد و ستاں تدبیر تو
 از سر خود ہر کہ کارے میکند
 دشمن خود را نباید زد و تیر
 تا توانی جو رہنا اہلاں بکش
 چوں ترا آمد مقامے سازگار
 در نصیحت آل کہ نپذیرد سخن
 خوی پدرا نیک کردن مشکل ست
 بندہ را اگر نیست در کار رضا
 ہر کہ او استیزہ با سلطان کند
 ہر کہ او باغی شود از بادشاہ

راستہ دلھائے والا۔
 جفا، ظلم ناسزا، مالات۔
 سار کا، موافق۔
 تار ہو، خاص کی آگ۔
 شکیب، دھی رات کو اٹھنا۔
 یا ادھی رات کے بعد سوزنا۔
 از سر خود اپنی خواہش اور مرضی
 سے۔ ذار، کھاگنا۔ تیر
 کھاڑی جو رہنم۔
 عین خوش، اچھی زندگی۔
 بکش برداشت کر۔
 رخت، سامان جیسی جب کوئی
 جہد تجھے، اس کے لئے نوبھاد
 دہاں سے کوچ نہ کر۔

بیسے کہ بعض
 لوگوں کو
 تم خیر کی عادت
 ہوتی ہے۔
 سخن نہ پذیرد،

تیری بات پر کو قبول نہ کرے۔
 خوشے بد، بڑی عادت۔
 جہد، کوشش بے حاصل،
 بے فائدہ۔ جیسی انسان کو ہر
 حال میں تقدیر میں پر مہنی
 رہنا چاہیے کیونکہ اس کی
 نارااضگی قضا کو دھیں کر سکتی
 استیزہ، لڑائی، باہمی بغاوت
 کرنے والا تیرہ شب،
 اندھیرن رات، تدبیر،
 بے وقوف۔ روشن خاطر
 روشن دل۔ اہل بیوقوف۔
 تدبیر، بے وقوفی پسند
 نصیحت۔ بوالفضول۔ مالات۔

در بیان علامت مدبران

یا دیگرش گر تو روشن خاطری
 پس بجاہل دادن سیم و زرت
 در حقیقت مدبر است آل بوالفضول
 ہست ازال مدبر جہاں را نفرتے

چار چیز آمد نشان مدبری
 مدبری باشد با بلہ مشورت
 ہر کہ پذیرد و ستاں نکلند قبول
 ہر کہ از دنیا نگیرد و عمرتے

مدبریت، دوسرے کی حالت دیکھ کر اس سے نصیحت پکڑنا۔

مشورت مشورہ، دیو، شیطان، ملعون، لعنی، مقلد، مستول کی باغ، کف، نعل، اسراف، صنایع، ظف، مرک، مالت، بے وقوفی، بگلا، کھول دیتا ہے۔ پیوند، گرہ۔ آگاہی، واقفیت۔ ادبار، پیچھے پھیرنا۔ معتبر، قابل اعتبار، حسد، چھوٹی

مشورت ہر کس کہ با ابلہ کند آنکہ مال و زرد ہد با حباہاں زر چو جاہل را ہی آید بکفت نشود از دوست مدبر پند را عبرتے گیر از زمانہ اے جواں ہر کرا از غفلت آگاہی بود	دیو ملعونش بیک گرہ کند آپنجاں کس کے بود از مقبلاں میکنند اسراف می سازد تلفت از جہالت بگسلد پیوند را تا نباشی از شمار مدبراں نزد او ادبار گبر اہی بود
--	---

خشم، دشمن، آتش، آگ، ناخوش، ناراض، آراہد ترا، تجھے سوار تی ہے، حقیر، ذلیل، بلائے، مصیبت، نفیہ، بھاگ، ذرہ آتش، آگ کی ایک چنگاری، عالم، جہان، اندک، کھوڑا، خوار، ذلیل، قدر، مرتبہ، رنج، بیماری، عجز، بے بس، بیچارگی، لا علاج، یعنی جب ابتداء میں بیماری کا علاج نہ ہو تو پھر بڑھ کر لا علاج ہو جائے گی، برگرورد، الٹ جائے، یعنی اگر درد سر کو

در بیان آنکہ جہاں چیز را حقیر نباید شمرد

چار چیز آمد بزرگ و معتبر زاں میخے خشم است دیگر آتش است چار می و آتش کہ آراہد ترا ہر کہ در پیش عدو باشد حقیر ذرہ آتش چو شد افروختہ علم اگر اندک بود خواریش مدار رنج اندک را بکن عنسخواریگی در دسر اگر بخوید کس علاج باش از قول مخالف پر خذر آتش اندک تو اں کشتن باب	می نماید خرد لیکن در نظر باز بیماری کز ودل ناخوش است این ہمہ تا خرد ننماید ترا از بلائے او کند روزے نفیر بینی ازوے عالمے را سوختہ زانکہ دارد علم قدر بے شمار ور نہ بینی عجز در بیچارگی خوف آں باشد کہ برگرورد مزاج پیش از اں کز یاد آئی اے سپر ولے آں ساعت کہ گیرد التهاب
---	--

بیماری کا علاج نہ ہو تو پھر بڑھ کر لا علاج ہو جائے گی، برگرورد، الٹ جائے، یعنی اگر درد سر کو

معمولی جان
ر علاج
نہ کیا
جائے تو
اس سے

انسان کا۔ آج بگڑ جاتا ہے، التهاب، شعلہ، یعنی جب آگ کھوڑی ہو تو اس کو معمولی پانی سے بھجایا جاسکتا ہے مگر جب شعلہ بلند ہونے لگیں تو اس پر قابو پانا مشکل ہو جاتا ہے۔ مذمت، برائی، خشم، غصہ، یعنی ذیل میں بیان کردہ چار چیزوں پر چار دوسری از خود مرتب ہو جاتی ہیں۔ عاقبت، آخر کار۔

در بیان مذمت خشم و غضب

اے سپر ہر کس کہ دارد چار چیز عاقبت رسوائی آید از لجاجت بے گماں از گبر خیزد و دشمنی	چار دیگر ہم شود موجود پس خشم را نکند پشیمانی علاج حاصل آید خواری از کابل تنی
--	--

انسان کا۔ آج بگڑ جاتا ہے، التهاب، شعلہ، یعنی جب آگ کھوڑی ہو تو اس کو معمولی پانی سے بھجایا جاسکتا ہے مگر جب شعلہ بلند ہونے لگیں تو اس پر قابو پانا مشکل ہو جاتا ہے۔ مذمت، برائی، خشم، غصہ، یعنی ذیل میں بیان کردہ چار چیزوں پر چار دوسری از خود مرتب ہو جاتی ہیں۔ عاقبت، آخر کار۔

رسوائی، ذلت، لجاج، جھگڑا، پشیمانی، پریشانی، بے گمان، بے شک، کبر، تکبر، کابل تنی، سستی۔

بھونکی، مزانی بھگرا، شوی درست۔ یعنی جب جاہل آدمی قصہ اسے لکھ حاصل نہیں ہوتا۔ بالآخر اوچی یعنی اگر رسید ہے۔ پیشہ کو برداشت نہیں کرنا تو پھر سوائے پریشانی کے کام۔ ہمیشہ، نگرانی پھیلنے کا ایک آلہ ہے۔

بندہ از شومی او رسوا شود
جز پیشمانیش بنود حاصل
دوستاں گردند آخر و شمش
آید از خواری بیایش تیش
عاقبت بند پیشمانی لے
نیت آدم کمتر از گاو و خرس

چوں بوجی درمیاں پیدا شود
خشم خود را چونکہ راند جاہلے
ہر کہ گشت از کبر بالا گردنش
کاہلی را ہر کہ سازد پیشہ
خشم خود را کہ فرو نخورد کسے
ہر کہ او افتادہ و تن پرورست

خشم خود را بندہ کو برداشت کرنا۔ افتادہ۔ سست۔ تن پرور، آرام پرست۔ بے ثباتی، ناپائیداری۔ خواجہ صاحب۔ بقا، ہمیشگی۔ نیو لقا، اچھے چہرے والے۔ جو غم، عتاب، جھڑک۔ صدقار، صدیقی کی جمع ہے۔ دوست۔ مہر، محبت۔ زنان، زن کی جمع ہے، عورت۔ صحبت، مجلس، رعیت۔ رعایا، سلطان، بادشاہ۔ ستم، ظلم۔ مردار، دراصل مراد ہے۔

در بیان بے ثباتی چہار چیز و پرہیز از اں

گوش داراے مومنین نیکو لقا
پس عتاب صدقا کم تر بود
بے بقا چون صحبت ناجنس داں
مرو را باشد ہفتا در ملک کم
کم بقا باشد چو خط بر رھے آب
چوں کم آید بہرہ بکشاید زباں
کمتریک بند از ایشان ہمدی
نفرنش از صحبت بلبل بود
جملہ رازیں حال آگاہی بود
اے سپر چوں باد از رھے در گذر

چار چیز اے خواجہ کم دار و بفتا
جو سلطان را بقا کم تر بود
دیگر آں مہرے کہ بینی از زناں
بارعبت چوں کس سلطان ستم
گر ترا از دوستان آید عتاب
گرچہ باشد زن زمانے مہرباں
چوں بنا جنساں نشیند آدمی
زاغ چوں فارغ ز بونے گل بود
صحبت ناجنس جاں کا ہی بود
چوں ترانا جنس آید در نظر

مراد ہے۔ عتاب جھڑک۔ بہرہ، حصہ۔ زبان کشدن، کلمہ بشکوہ کرنا۔ یعنی عورت کو اگر کسی دن معمولی فرق ملگ جائے تو سابقہ تمام اچھائیوں پر پانی بھیر دیتی ہے۔ حدیث پاک میں بھی ایسا ہی وار ہے۔ کمترک، بہت کھوڑا۔ ہمدی، دوستی۔ زاغ، کورا۔ جان کا ہی جان کا گھاؤ۔ تمام مکمل۔ غلام لڑکا۔ دانش، علم، خرد۔ عقل، عمل، نیک اعمال۔

در بیان آنکہ چہار چیز از چہار چیز کمال می یابد

چوں شنیدی یاد میدارے غلام
از عمل دینت ہی یا بدجتاں
نعمتت از شکر شامل می شود

چار چیز از چہار دیگر شد تمام
دانش مرد از خرد گیسو کمال
دینتت از پرہیز کابل می شود

پرہیز، بڑے اعمال سے بچنا۔ شامل، عام۔ یعنی پرہیز کاری سے دہشت کامل ہے جہاں کہ فرمان خداوندی۔ ان کو مکو عند اللہ القاسم۔ اور شکر سے نعمت میں زیادتی ہوتی ہے۔ ارشاد خداوندی ہے، ولئن شکرتم لآ یزیدن کور۔

انکو مکو عند اللہ القاسم۔ اور شکر سے نعمت میں زیادتی ہوتی ہے۔ ارشاد خداوندی ہے، ولئن شکرتم لآ یزیدن کور۔

ہست و دانش را کمالات از خرد
شکر نعمت را کمالے میسد ہد
شکر ناکردن زوال نعمت است
علم را بے عقل نتوان کار بست
بے خرد دانش و بال ست اے سپر
ہر کہ علیے دارد و نبود بر آں

بے عمل را اہل دین کس نشمہ و
عافلاں را گوشتاے میسد ہد
بہرہ شاکر کمال نعمت است
پیش بے عقلاں نمی باید نشست
علم مرغ و عقل بال است اے سپر
از طریق عقل باشد بر کراں

یعنی علم کے مطابق عمل نہ کرنا
بیوقوفی ہے مثل الدین حلو
التقوۃ الایمان میں اسی نعمت
کو بیان کیا گیا ہے۔ بر کراں
کفارہ کرنے والا۔ باز گردانید
واپس پھیرنا۔ محالات، ناممکن
باز آدوں، واپس لانا۔
جو ریشہ، بات۔ رفت، جاری
ہو جانے جنت۔ نکل جانے
یعنی تقدیر مہم اٹل ہوتی ہے
اس کو کوئی رد نہیں کر سکتا۔

در بیان آنکہ بازگردانیدن آن محالست

چار چیز ست آنکہ بعد از رفتنش
چوں حدیث رفت تا کہ بر زباں
باز چوں آرد حدیث گفتہ را
باز گئے گرد و چون بر انداختی
ہر کہ بے اندیشہ گفتارش بود
تا نہ گفتنی می توانی گفتنش

از محالات ست باز آوردنش
یا کہ تیرے جنت پروں از کساں
تس نہ گردانند قضائے رفتہ را
بچنین عمرت کہ ضائع ساختی
پس نہ امتہائے بسیارش بود
چوں یہ گفتنی کے تو ان نہفتنش

اگرچہ تقدیر مطلق مقربین در گاہ
کی دعاوں سے ٹل جاتی ہے۔
حدیث گفتہ
ی ہوتی بات
بے اندیشہ
سوچ
سمجھ کے خبر
نہ سیکھے
ندامت کی جمع ہے نہ مندی
یعنی جب تک بات نہ ہی جتنے
تو تو تینے کی قدرت رکھتا ہے
جب چاہے کہہ سکتا ہے اور
جب کہہ دی تو واپس لینے کی
قدرت نہیں رکھتا کوئی شخص
قضا موت حکم سی۔ امان
من سے سزا مناسب
یعنی جو محلات زندگی کے گذر
جاتے ہیں وہ واپس نہیں
آ سکتے یعنی مذکورہ چار
چیزوں سے چار دوسری
از خود حاصل ہو جاتی ہیں۔

بہرہ

در بیان عنایت و استن عمر

عمر را می دال عنایت ہر نفس
بچ کس از خود قضا را رد نہ کرد
ہر کہ می خواہد کہ باشد در اماں
می سزد کہ عمر را داری عزیز

چوں رود دیگر نیاید باز پس
ہر کہ راہی از قضا شد بد نہ کرد
مہر می باید نہسا دن بر زباں
چوں رود پیشش نخواہی دید نیز

عمر را می دال عنایت ہر نفس
بچ کس از خود قضا را رد نہ کرد
ہر کہ می خواہد کہ باشد در اماں
می سزد کہ عمر را داری عزیز

در بیان خاموشی و سخاوت

حاصل آید چار چیز از چار چیز
خاموشی را ہر کہ سازد پیشہ

یاد گیر این نکتہ از من اے عزیز
گرد و امین نبودش اندیشہ

یاد گیر این نکتہ از من اے عزیز
گرد و امین نبودش اندیشہ

خاموشی جنت موٹی ستازد، بناتا ہے۔ امین سے خوف

گشت امین ہر کہ نیکی کرد فاش شکر نعمت را دہد افزوں تری از سلامت کسوتے بردوش کرد رو نکولی کن تو با خلق جہاں در میان خلق گرد و تختہ برم آن ہمہ می داں کہ با خود می کند تا توانی با سخا و جود باش تا نہ سوزد مر ترا نار ستر	گر سلامت بایدت خاموش باش از سخاوتت مرد یا بدستوری ہر کہ او شد ساکت و خاموش کرد مگر ہی خواہی کہ باشی در اماں ہر کہ اعادت شود جود و کرم ہر کہ کار نیک یابد می کند اے برادر بندہ معبود باش باش از بخل بخیلاں پر حذر
--	---

دوست، کندھا، اماں۔ امن
رود، جا رفتن سے فعل امر ہے۔
جود و کرم، سخاوت و بخشش۔
جی اگر کسی کے ساتھ نیکی کرے
و تو اس کا فائدہ اسی کو پہنچے گا
بارتھ، دوزخ کی آگ۔
خوری ذلت، بر پھل۔
جود، سوانے، صادر، واقع۔
تہا، اکیلا، استخفاف
سی کو حقہ خیال کرنا۔
پایان، انجام، بجز جو شخص
کام کرنے سے پہلے اس کے
انجام پر غور نہیں کرتا پریشانی
اٹھاتا ہے۔ بی

در بیان چیزے کہ خواری آرد

نشنود این نکتہ جز اہل تہیز ببند او چارہ گر بے اختیار ماند تنہا ہر کہ استخفاف کرد عاقبت رونے پشیمانی خورد بردش آہنر نشیند بارہا دوستانتاں بیشک کتد از بے فرار	چار چیزت بردہ از چار چیز ہر کہ ز و صادر شود این چار کار چوں سوال آورد گرد و خوار مرد ہر کہ در پایان کارے ننگرد ہر کہ نکند احتیاط کار ہا ہر کہ گشت از خونے بدنا سازگار
---	--

ہ محادہ سے
قدم
الخبوج
قیل الولوج
دجسل ہونے
سے پہلے نکلنے کا راستہ
تلاش کر لو۔

بار، بوجھ، خو سے آبد،
بڑی عادت، ناما سازگار،
نا موافق، ستر، بھاگنا،
شکت، ناکامی۔
گوشش دار، کان رکھ،
سیار، زیادہ۔
دام، تضرع، جرم،
کنہ، عیال، اولاد۔
پر قہ، زیادہ، وائے
اسوس، شام، پینے والا
خیر، بے نور۔

در بیان آنچه آدمی را شکست آرد

باتو گویم گوش دایے حق پرست جرم بے حد و عیال پر قطار ہر دمش از غصہ خون آشام شد خیرہ گردد ہر دو چشم روشنش در زمانہ زاری کارش بود	آدمی را چار چیز آرد شکست دشمن بسیار و وام بے شمار وائے میکنے کہ غرق وام شد ہر کہ بسیار باشد دشمنش ہر کہ اطفال بسیارش بود
--	--

اطفال، طسلی، جمع ہے بچے۔

در بیان صفت زنان و صبیان

چار چیز است از خطا ہائے پسر
اول از زن داشتن چشم وفا
ایمی ز ابلہ خطائے دیگر است
جاری از مکر دشمن ایمنی

گوش داشت با تو گویم سر لبس
سادہ دل را بس خطا باشد خطا
صحت صبیان ازینہا بدتر است
کے کند دشمن بغیر از دشمنی

در بیان عطائے حق

چار چیز است از عطا ہائے کریم
فرض حق اول بجا آوردن است
حکم دیگر صیت با شیطان جہاد

با تو گویم یاد گیرش اے سلیم
والدین از خویش رضی کردن است
جاری نیکی بہ حلق نامراد

در بیان آنکہ عمر زیادہ کند

می فراید عمر مرد از چار چیز
اول آوردن بگوش آواز خوش
سوم آمد ایمنی بر مال و جاں
آنکہ کارش بر مراد اول بود

این نصیحت بشنولے جان عزیز
وانگھے بدن جمال ماہ و شش
می فراید عمر مردم را از ازاں
در بقا افز و نیش حاصل بود

در بیان آنکہ عمر را بکاہد

عمر مردم را بکاہد پنج چیز
شدیکے زان پنج در پیری نیاز
ہر کہ او بر مردہ اندازد نظر
پنجم آمد ترس و بیم از دشمنان
ہر کہ او را دشمنان ترساں بود
از خدا ترس و مترس از دشمنان

یاد داشت چون شنیدی اے عزیز
پس غریبی وانگھے رنج دراز
عمر او بیشک بکاہد اے پسر
عمر را اینہا ہی دارد زیاں
کار او بر لحظہ دیگر ساں بود
کز ہمہ دارد خدایت در اماں

صفت، تعریف، صبیان،
بسی کی جسم بچہ - خطا ہا،

خطا کی بمع غلطی چشم امید،
جاری، چوتھی بکر، فریب،
کے کب کریم بخش کرنے
والا سلیم سلامتی والا،
بجا آوردن، پورا کرنا،
ادا کرنا، نامراد، کمزور،
بڑھاتی ہیں یعنی اس کی

زندگی آرام اور سکون سے
گذرنے ہے۔ آواز خوش،
اچھی آواز وانگھے، اس
کے بعد - ماہ و شش،

چاند

جیسی

صورت

ایمنی،

اطمینان

افسردگی

زیادتی بکاہد، کم

کرتی ہیں - نیاز،

محتاج، پیری،

بڑھاپہ - رنج و راز،

بسی بیماری -

ترس، خوف -

زیان، نقصان -

بر لحظہ، ہر گھڑی -

دیگرتاں،

دوسرا -

در بیان باعث زوال سلطنت

باتومی گویم ولے دارش نگاه
دیگر آن غفلت کہ باشد در وزیر
بد بود گر قوتے یا بد اسیر
یادشہ رازیں سبب باشد الم
ملک شہ ازوے بود زیر و زیر
عاقبت رنج دل سلطان بود
در ولایت فتنہا گردد جدید
دست میراں از ستم کوتاہ بود
یادشہ رازو بود رنج کثیر
ملک ویراں گردد از ہر نابکار

چار چیز آمد فساد پادشاہ
اول اندر مملکت جورا مسیر
رنج شہ باشد خیانت در دیر
چون کت در ملک شہ میرے ستم
چوں بود غافل وزیر بے خبر
گر خلل در کاتب دیواں بود
گر اسیراں راشود قوت پدید
چوں صلاحیت در وجود شہ بود
گر نہا شد واقف ودانا وزیر
گر نداشت سیاست را بکار

فساد، بربادی، جور،
ظلم، غفلت، لاپرواہی،
رنج، دکھ، خیانت،
بددینتی، دہیر، منشی،
اسیہ، قیدی، شہ، بادشاہ
میرے، کوئی سردار،
الم، رنج، زیرد زیربرباد،
خلل، نقصان، کاتب دیواں،
دست، کا منشی، ولایت،
ملک، جدید، ستم،
صلاحیت، صلاح،
لوت، جھوٹا سیاست،
سیاحت، قوت، واسطہ،
نہایت، ذوق،
آرزو، عزت،
بیزد، بھائی،
بے سیرت،
نہایت،
صلت، عدت،
دراغ، جھوٹ، بے ذوق،
بے نور، استیہ، شرابی،
مہراں، مہتر کی جمع سردار،
عجب، تعجب،
سبب، سبب، سبب کی جمع جلد باز،
سبب، سبب، سبب کی جمع جلد باز،
مت، تھلا، حماقت، بیوقوفی،
انسان، ہمیشہ، خلق، نکو،
بھی، عادت، آہستہ، ارادہ،
دیش، اپنی، بیزاری،
نہایت، حدیث، است،
یہی بات، آب، جو،
نہر، کا، پانی، یعنی، جس، طرح،
نہر، کے، پانی، کو، نہیں، ہوتی، اسی، طرح، قدر، بھی، جھوٹ، بولنے، کی، وجہ، سے، ختم، ہو، جائے، گی۔

بیزد

در بیان آنکہ آبرو بریزد

تا نہ ریزد آبرو بیت در نظر
زانکہ گردی از دروغت بے فروغ
آبروے خود بریزد بے لگاں
گر بریزد آبرو نبود عجب
کز سبکساری بریزد آبرو می
وز حماقت آبروے خود مریز
دائماً خلق نکومی بایدت
ز آبروے خویش بیزاری کند
تا نگر دد آبرو بیت آبرو می

دور باش از بیخ خصلت لے سیر
اولا کم گونی با مردم دروغ
ہر کہ استیزہ کتد با مہتراں
پیش مردم ہر کہ را بنود ادب
از سبکساراں مباشش اے نیچو می
اے سپر با مہتراں کتد استیزہ
گر بعالم آبرو می بایدت
ہر کہ آہنگ سبکساری کتد
بجز حدیث راست با مردم لگومی

دور، باش، از، بیخ، خصلت، لے، سیر،
اولا، کم، گونی، با، مردم، دروغ،
ہر، کہ، استیزہ، کتد، با، مہتراں،
پیش، مردم، ہر، کہ، را، بنود، ادب،
از، سبکساراں، مباشش، اے، نیچو، می،
اے، سپر، با، مہتراں، کتد، استیزہ،
گر، بعالم، آبرو، می، بایدت،
ہر، کہ، آہنگ، سبکساری، کتد،
بجز، حدیث، راست، با، مردم، لگومی،

نہر کے پانی کو نہیں ہوتی اسی طرح قدر بھی جھوٹ بولنے کی وجہ سے ختم ہو جائے گی۔

از خلاف و از خیانت باش دور
گر ہی خواہی کہ گویندت نکو
تا نباشی در جہاں اندوگہیں

تا بود پیوستہ در روئے تو نور
اے برادر بیخ کس را بد مگو
از حسد در روزگار کس بسبب

در بیان آنکہ آبرو بفرزند

می فراید آبرو از تیغ چسب
در سخاوت کوش گرداری غنا
بر دباری و وفا داری گزین
ہر کہ او بر خلق بخشاید ہی
چوں بکار خویش حاضر بودہ
از سخاوت آبرو افزوں شود
ہر کہ بر خلق بخشاش بود
باش دائم بر دبار و با و فنا
تا بماند رازت از دشمن نہاں
تا نگردی پیش مردم شد مسار
اے برادر پردہ مردم مذر
با ہوائے دل مکن ز نہار کار
تا زبانت باشد اے خواجہ دراز
قدر مردم را شناس اے محترم
ہر کہ اقدرے نباشد در جہاں
از قناعت ہر کہ انبودن شاں
بر عدوئے خویش چوں یابی ظفر

با تو گویم لبشولے اہل تیز
تا فراید آبرو بیت از سخا
زانکہ آب روئے افزاید ازین
بیشک آب روئے افزاید ہی
آبروئے خویش را افزودہ
وز بخیلی بے خرد ملعون شود
آبروئے او در افزایش بود
تا بروئے خویش بینی صد ضیا
بہر خود یاد و ستاں کمتر رساں
انچہ خود نہ سادہ با پشی بر مدار
تا ندر پردہ ات شخصے دگر
تا نیار دین پشیمانیت بار
دست کوتہ دار ہر جانب متاز
تا شناسد دگرے قدے تو سم
زندہ مشمارش کہ بہت از مردگان
کے تو انگر سازدش مال جہاں
عفو پیش آرزو ز جبر مش در گذر

خلاف از خیانت بدیانتی
پیوستہ ہمیشہ یعنی اگر تو چاہد
کہ تیرا چہرہ ہمیشہ بارونق ہے تو
ان بری عادات کو چھوڑ دے
بیخ کس را بد مگو
اندوگہیں غناں روزگار

روزی می فراید آبرو بر طاعتی ہے
اہل تیز تیز دے غنا
دولت سخا سخاوت بر بار
حوصلہ گزین اختیار کر
کار خویش اپنا کام بے خود
بے عقل بخشاش بخشاش
بر دبار حوصلے والا صد ضیا
سوروشنی

نہاں
پوشیدہ
ستر بھیدہ
متر رساں
بست بھیا

بر مدار مت اٹھا یعنی کسی
کی چیز کو اس کی اجازت
کے بغیر مت اٹھا در نہ شرمند
اٹھانی برے کی مدد
مت چھا یعنی کسی کا پردہ
فانش نہ کرتا کہ تیرا بھیدہ ہی
پوشیدہ ہے ہوا خواہی
ز نہار ہرگز پشیمانی پریشانی
کوتاہ بھوش متاز نہ بھلا
محترم است دایے قدر مت
عزت مردکان مرد دل مع
بے جان قناعت جبر تو بگر
دوستند مدد دشمن ظفر یابی

نیز باش از رحمتش امیدوار
صحبت پرہیزگاراں می طلب
تا کہ گردد در تہنر نام تو قاشش
حرص و بغض و کینہ زہر قاتل اند
قاتل اند لے خواجہ ناداناں جو زہر
خورد کس از زہر کے یا بد حیات
در بروئے دوستاں بکشادن ست
خویش را کمتر زہر ناداں شہر

دائمی باش از حق تر سگار
با تواضع باش و خوں با ادب
بر دیاری جوی و بے آزار باش
صبر و علم و حلم تریاق دل اند
بچو تریاق اند ناداناں دہر
مردم از تریاق می یابد نجات
فخر جملہ عملہا ناں دادن ست
گرچہ دانا باستی و اہل تہتر

ترسکار، ڈرنے والا۔
تواضع، عاجزی، بر بارگی،
جوہر مندی، بے آزارے فخر
علم، ہوسد، رفیق، ایک شہو
دوا ہے جو زہر کے اثر کو زائل
رہتی ہے۔ دانا یاں، دانا
لی جمع ہے۔ دیر۔ زمانہ۔
آر، اگر حیات، زندگی۔
نان دادن، کھانا کھانا۔
نادان، بے وقوف، صبیان
صسی کی جمع بچہ۔ ناخوشی،
خوشی کی ضد یعنی عسر۔
ولیس، رکھنا۔ پدیدہ ظاہر
ظہور، سامنے۔

در بیان علامت ناداں

صحبت صبیان و رعبت با زناں

شد و تو خصلت مروداں را نشان

در بیان صفت زندگانی

مرد را از خوبے بد گردد پدید
مردہ مبدانش کہ نبود زندہ او
می نماید را بہت از ظلمت بنور
شکر او می باید آوردن بجای
خلق نیکو شرم نیکو تر لباس
از طبیب حاذق و از یار غار
راز خود را نیز با ایشاں سگوی
گرداؤ ہرگز نگرداے ہوشمند
دور دار از خود کہ باشی نیک نام
دل کشادہ دار و تنگی کم نسای

ناخوشی در زندگانی اے ولید
آنکہ نبود مرد را غسل نیکو
ہر کہ گوید عیب تو اندر حضور
مر ترا ہر کس کہ باشد رہنمائی
مخرد مندان عالم را شناس
حال خود را از دو کس پنہاں مدار
تا توانی باز تاں صحبت مجوی
انچہ اندر شرع باشد ناپسند
ہر چہ را کہ دست حق بر تو حرام
چونکہ روزی بر تو بکشاید خدای

نکست، تاریکی
حسرت، نیکو
اچھی عادات
نیکو لباس،
بہت ہی اچھا
باس یعنی عقل مندوہ
ہے جس میں ظاہری و
باطنی دونوں خوبیاں
پائی جاتیں۔
پنہاں، پوشیدہ۔
طبیب، حکم، ذوق، نام
حکیم۔ یار غار، سچا دوست
فائدہ۔ ان دونوں سے
راز چھپنا نقصان دہ ہے
صحبت مجو، مجلس نہ کر۔
شرع، شہادت۔ گرداؤ
ہرگز نہ، اس کے قریب نہ جا۔
دل کشادہ دار یعنی سستی دست کر

تازہ روی و خوش سخن باشی و اخی
بر مخور اندوہ مرگ اے بوالہوس
دل ز غل و غش ہمیشہ پاک دار
تیکہ کم کن خواجہ بر کردار خویش
بہتریں چیزے بود خلق نکوست
رو فرو تر باش دائم اے خلف
آنکہ باشد در کف شہوت اسیر
گر تو بینی ناکے را دستگاہ
بر در ناکس قدم ہرگز منبر
تا توانی کار ابلہ را مساز

تا بود نام تو در عالم سخی
چونکہ وقت آید نہ گرد پیش و پس
تا توانی کینہ در سینہ مدار
دل بند بر رحمت جبار خویش
خلق خلق نیک را دارند دوست
کیں بود آرائش اہل سلف
گرچہ آزادست او را بندہ گیر
حاجت خود را از و ہرگز نخواہ
ور نہ بینی ہم میرس از وے خبر
کار فرمایش و لے کمتہ نواز

در بیان احترام از دشمنان

از دو کس پر سیر کن اے ہوشیار
اول از دشمن کہ او استیزہ روست
خویش را از نزد دشمن دور دار
اے پسر کم گوئی با مردم درشت
بہتریں خصلت اگر دانی کراست
چوں حدیث خوب گوئی با فقیر
خشم خوردن پیشہ ہر سرورست
ہر کہ با مردم نہ سازد در جہاں
آنکہ شوخ ست و ندارد شرم نیز
از ملامت تا بسانی در اماں

تا نہ بینی بکنتے از روزگار
وانگہے از صحبت نادان دوست
پار نادان را از خود ہجور دار
ور بگوئی از تو گردانند پشت
آنکہ داد انصاف و انصاف نخواست
بہ بود زائش کہ پوشانی حریر
تلخ باشد و ز شکر شیریں ترست
زندگانی تلخ دارد بے کماں
دانکہ اوتایک زادت اے عزیز
باش دائم ہم نشین زیر کماں

بہت

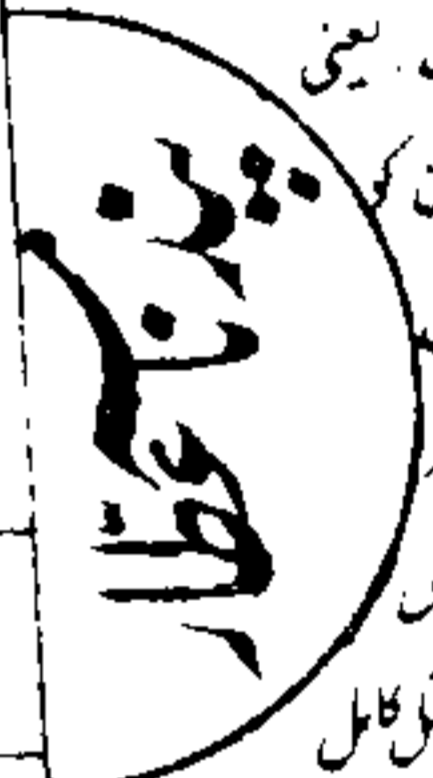
بیشی دپس، آکے پیچھے۔
غل و غش، کینہ اور کھوٹ۔
کینہ، بھروسہ، کردار، اعمال۔
فرد تر، عاجزی کرنے والا۔
خلف، بعد میں آنے والا۔
آرائش، زینت، سلف،
پیلے لوگ، کف، ہتھیلی۔
شہوت، نفسانی خیالات۔
سیر، قیدی، بندہ گیر۔
غلام سمجھ، ناکس، گھٹیا۔
دستگاہ، طاقت ور۔
کار ابلہ، مساز، بے وقوف
کے ساتھ کسی بات میں موافقت
نہ کر، کمتر نواز،
کم ہانی کر
احترام
بچنا۔
نکبت،
ذلت۔
روزگار، زمانہ، استیزہ،
لڑاکا چہرے والا، نزد
نزدیکی، انصاف و انصاف
نخواست، یعنی انصاف
کرتا ہے اور اس کا بدلہ
نہیں چاہتا، زائش، اس سے
یعنی سائل کو خوش اسلوبی
سے رد کر دینا جھڑپ دینے
سے اچھا ہے۔ خشم، غصہ۔
سرور، سردار، تلخ، گردا
شیریں، میٹھا، نہ سازد،
موافقت نہیں کرتا، شوخ،
بے شرم، ناپاک زاد،
حرامی، ملامت، ہنرمندی، زیرکوں، جمع، دانائی۔

در بیان آنکہ خواری آورد

باتو گویم گر ہی گوئی بگوسی
مرد ناخواندہ شود مہمان کس
نزد مردم خواری و زار و رانڈہ شد
کہ خدائے خانہ مردم شود
کز سبز جہل اند دامن در نبرد
گر رسد خواری برویش نیست دور
صد سخن گر باشدش یکسر پویش
زین بتر خواری نباشد در جہاں
تا نیاید مر تر از خواری بروی
تا نہ گردی خواری و زار و مبتلا

ہشت خصلت آورد خواری بروی
اول آن باشد کہ مانند مگس
ہر کہ او مہمان کس ناخواندہ شد
دیگر آن باشد کہ نادانے رود
کار کردن بر حدیث آں دوم
ہر کہ بنشیند ز بردست صدور
نیست جمعے را چو بر قول تو گوش
حاجت خود را مگو باد شمنان
از فرومایہ مراد خود مجوسی
بازن و کودک مکن بازی با

سیب - نبرد - رطانی لفظاً،
ملاح - صدور - صد کی جمع،
مسند، ادنیٰ مقام یعنی زبردستی
دوسرے کی مسند پر بیٹھنا بھی
باعث ذلت ہے جمعے،
جماعت - بر قول تو گوش، یعنی
بسبب لوگ تیری بات پر توجہ
نہ دیں - بتر، زیادہ - فرومایہ
قیمت، کودک، بچہ - ہلا،
ہرگز - یعنی لڑے اور عورت سے
سخی مذاق کرنا بھی باعث ذلت
ہے طعام خوش گوشت اور اچھا کھانا
مخدوم، مالک، زار، مبتلا
بتا، قیمت، یعنی
جو چیز انسان کو
ذلت حاصل
ہوتی ہے اور
قیمت میرے نہیں
ہوتی وہ عقل کامل
ہے - لحم، گوشت - غدود،
ایک قسم کی رگ سے جو بڑی
سخت ہوتی ہے اس کو پھینک
دیا جاتا ہے یعنی نفع اور نقصان
کا خالق اللہ تعالیٰ ورنہ نافع
اور ضرر دینے والی، شنا
جہاں میں موجود ہیں جن میں
اللہ تعالیٰ نے یہ خاصیت رکھی
ہے، ناقص، مددگار، فائدہ
نیان، غم سے، ادبیت میں
اولیاء کا مین اور انبیاء رسل
اس زمرے میں نہیں آتے،
کیونکہ اس کی تو خود

در بیان زندگانی خوش

اولاً یار و طعام خوشگوار
باز مخدومے کہ باشد نہریاں
بہ ز دنیا زانکہ دروے نفع تست
عقل کامل داں تو زودل شا باش
باز گشت جملہ چوں آخرب دوست
زانکہ نبود ہیچ کجے بے غدود
نیست درد دست خلاق خیر و شر
یاری از حق خواہ و از غیرش مخواہ
بیگماں نزد سندانے ہر کسے

در جہاں شش چیز می آید بکار
خوش بود یار موافق در جہاں
ہر سخن کاں راست گوئی و درست
انچہ ارزانت عالم در بہا شش
دشمن حق را نباید داشت دوست
عیب کس با او نمئی باید نمود
از خدا خواہ انچہ خواہی لے پسر
بندگاں را نیست ناصر جز الہ
آنکہ از قہر خدا ترسد بسے

سخت ہوتی ہے اس کو پھینک
دیا جاتا ہے یعنی نفع اور نقصان
کا خالق اللہ تعالیٰ ورنہ نافع
اور ضرر دینے والی، شنا
جہاں میں موجود ہیں جن میں
اللہ تعالیٰ نے یہ خاصیت رکھی
ہے، ناقص، مددگار، فائدہ
نیان، غم سے، ادبیت میں
اولیاء کا مین اور انبیاء رسل
اس زمرے میں نہیں آتے،
کیونکہ اس کی تو خود

تو سب ہی جہت پر سب کاراں لے طلب معلوم ہوا کہ ان کی صحبت انسان کو نفع دیتی ہے

از بدی گفتن زباں را هر که بست

کرد شیطان لعین را زیر دست

در بیان آنکه اعتماد را نشاید

کس نیابد تیج چیز از تیج کس
نیست اول دوستی اندر ملوک
سقطه را بامروت سنگری
بهر که بر مال کساں دارد حسد
آنکه کذاب است وی گوید دروغ

یا دیگر از ناصح اے صاحب نفس
ایں سخن باور کند اہل سلوک
تیج بدخوئے نیابد بہت ساری
بویئے رحمت بر دماغش کے رسد
نیست اور اور وفاداری فرغ

در بیان نصیحت و خیر اندیشی

بہر کہ راستہ کار عادت باشدش
اولاً گر بیند او عجیب کساں
بہر کہ را بینی براہ تا صواب
ز حمت خود را ز مردم دور دار

در جہاں بخت و سعادت باشدش
در ملامت تیج نکشاید زباں
سر بر آہش آرتا یا بی ثواب
بار خود بر کس سبھکن زینہ سار

در بیان تسلیم

گر ہی خواہی کہ باستی رستگار
اولاً دیدن بود حکم قصدا
چسیت ستویم دور بودن از جفا
بہر کہ دارد دانش و عقل و تمیز
صدقہ کا لودہ گردو بار یا
گر عمل خالص نباشد ہجو زر
تا تو انگر باستی اندر روزگار

رُخ مگرداں اے برادر از شکہ کار
بعد از آل حبتن بجان و دل رضا
بہر کہ ایں دارد بود اہل صفا
جز براہ حق نہ بخشد تیج چیز
کے بود آں خیر مقبول خدا
قلب را ناستد نیارد در نظر
نفس را از آرزو ہا دور دار

بہر کہ

بہر زبانی زیر دست
مکروں اعتماد بھروسہ
صحیح نصیحت کرنے والا
ملوک ملک کی جمع بادشاہ
باور یقین اہل سلوک
خدا کی راہ پر چلنے والے
سقطہ ٹھیندہ مروت احسان
سنگری بہت دیکھ مہبتی
سرکاری مال کساں دور دور
کامال کذاب جھوٹا
علامت برائی
راہ تا صواب غلط راستہ
سر بر آہش آرتا سر کو دست
راستہ پر لا
زحمت
تصفیہ
بہر کہ
بوجھ
میان
ز طواں تسلیم جھوٹا
یعنی اگر تو بجات چاہتا ہے
تو یہ تین باتیں تسلیم کر
حکم قصدا لغت پر ایسی
اہل صفا ایک لوگ
ناقدا پر کھنے والا یعنی
اللہ تعالیٰ کی بارگاہ
میں سوس کے بغیر
عمل کی بولی قیمت
نہیں ہے تا جب
روزگار کا زمانہ
ارزو ہا
خواہت

در بیان کرامات حق

یاد داریش چون زمن گیری سبق
و آنکے حفظ امانت فہم کن
فضل حق داں گر نظر داری نگاہ
زانکہ ہست از دشمنان کردگار
باشد آنکس مومن و پرہیزگار
ہمدم آں ابلہ باطل مباحث
وانکہ غافل وار بگذارد صلوات
تانه سوزد مرا نرا آسید تانہ

چار چیز است از کرامتہائے حق
اولاً صدق زبانت در سخن
پس سخاوت ہست از فضل الہ
تا توانی دور باش از سود خوار
ہر کرا حق دادہ باشد این چہار
پیش مردم آنکہ رازت فاش کرد
ہر کہ باشد مانع عشر و زکوٰۃ
پر حذر باش از چہاں کس زینہار

در بیان فرو خوردن خشم

باش دائم پر حذر از خشم و قہر
گر بخوئے مردمان سازی رواست
یاد داری از نا صح خود این سخن
ہر چہ می آید بدای میدہ رضا
گوش دل را جانب این پند دار
جملہ مقصود دلش حاصل بود

لذتِ عمت اگر باید بدہر
چوں نگردد خلق با خوئے تو راست
اے برادر تکیہ برد دولت مکن
سود نکند گر گریزی از قضا
زاں چہ حاصل نیست دل خرسند
ہر کہ او بادوستاں یک دل بود

در بیان جہان فانی

آں کہ اورا باک نبود از خطر
جو ردارد نیستش باہر کار
روز شادی ہم پریش زینہار
روز محنت باشدت فریاد رس

در جہاں دانی کہ باشد معتبر
کم کند باکس و فایں روزگار
آنکہ با تو روز غم بود ست یار
روز نعمت گر تو پردازی بہ کس

زانات حق . اللہ تعالیٰ کی
عنایات . اولاً . پہلا صدق
زبانت . زبان کی سچائی .
واجبے . اس کے بعد حفظ امانت
امانت کی حفاظت . دور . اگر
تا توانی . جب تک جو سکے
سود خوار . بیاج کھانے والا .
عدم . ساتھی . باطل . جہونا . مانع
رہنے والا . عشر . زمین کی پیداوار
کا دسواں حصہ . غافل وار . غافلوں
کی مانند یعنی زکوٰۃ نہ دینے والے
لی نماز بھی قبول نہیں ہوتی . آسید
آں . غاب . دیر . زمانہ . قہر
غصہ . راست . توفیق

تیبہ . بھڑکنا
سود . فائدہ
خرسند . غمی
پند . نصیحت
یعنی جو چیز تجھے
حاصل نہیں ہے اس کے لیے
اپنے آپ کو بے چین نہ کر .
یست . دل . موافق مقصود
دل خواہش . معتبہ . قابل اعتبار
باک . خوف .
خطر . خطرہ . جوڑ . ظم
قہر . محبت . روز . خشم
تطیفت . کا دن . روز شادی
خوشی کا دن . یعنی تیسرے
غم سے وقت جو تیرا ساتھی
ہو تو اپنی خوشی میں اس
کو نہ قبول . پردا حق . توجہ
مشغول ہونا .

چوں بیابی دولتے از مستعان
مرزا ہر کس کہ یا عینم بود

اندر آں دولت پیرس از دوستان
چوں رسد شادی بہاں بہم بود

در بیان معرفت اللہ

معرفت حاصل کن اے جانِ پیر
ہر کہ عارف شد خدائے خویش را
ہر کہ اوعارف نباشد زندہ نیست
ہر کہ اوعارف حاصل نشد
نفس خود را چوں تو بشناسی ولا
عارف آں باشد کہ باشد حق شناس
ہست عارف را بدل مہر و وفا
ہر کہ اوعارف بخشد خدائے
زود عارف نیست دنیا را خطر
معرفت فانی شدن دروے بود
عارف از دنیا و عقبی فارغ ست
ہمت عارف لقاے حق بود

تا بیابی از خدائے خود خبیر
در فنا بند بفتائے خویش را
قرب حق را لائق وار زندہ نیست
ہیچ بامقصد خود واصل نشد
حق تعالیٰ را بدانی با عطا
ہر کہ عارف نیست گرد و ناسپاس
کار عارف جملہ باشد با صفا
غیر حق را در دل او نیست جائے
بلکہ بر خود نیستش ہرگز نظر
ہر کہ فانی نیست عارف کے بود
ز انچہ باشد غیر مولیٰ فارغ ست
زانکہ در حق و فانی مطلق بود

در بیان مذمت دنیا

باچہ ماند ایں جہاں گویم جواب
چوں شومی بیدار از خواب ای عزیز
بچنین چوں زندہ افتاد و مرد
ہر کرا بود دست کردار زنگو
ایں جہاں را چوں تے داں خوب روی

آنکہ بید آدمی چیزے بخواب
حاصلے نبود ز خوابت ہیچ چیز
ہیچ چیزے از جہاں با خود نبرد
در رہ عقبسی بود ہمراہ او
خویش را آراید اندر چشم شومی

عارف کے دل
میں محبت اور وفاداری ہوتی ہے
اور اس کے تمام کام نیک ہوتے ہیں
فانی، فنا ہو جانا، عقبے، آخرت۔
یعنی اس کے دل میں غیر خدا کی جگہ
نہیں ہوتی وہ دلائل و حقائق علیہم
ولادہ بخیر و برہان صدق بن
جاتا ہے۔ ہمت، مقصد، یعنی
عارف کا دلی مقصد نفس ذات باری
تعالیٰ تک سانی ہوتا ہے اور وہ
اس کے بغیر کسی دوسری چیز کو
نظر میں نہیں لاتا۔ مذمت، برائی
یعنی یہ دنیا محض خواب ہے جس
طرح خواب جاگئے پرچھ حاصل

خدا کی پہچان نہ جان پیر
پ کی جان خبر، واقفیت
عارف پہچاننے والا یعنی عارف
وہ ہوتا ہے تو خدا کی ذات معنات
میں اپنے آپ کو گم کر دے۔
زندہ، مناسب یعنی جس نے
خدا کی پہچان نہ کی وہ قرب
خداوندی کے لائق نہیں ہو سکتا۔
و اصل پہنچنے والا۔ فائدہ ۱۔
س شعر میں ہی عرف نصہ
فقد عرف اللہ کی طرف اشارہ
ہے کہ جس نے اپنے آپ کو پہچان
یا اس نے خدا کو پہچان لیا۔
حق شناس۔
حق کو پہنچنے
والا۔
نہیں
ناشکرہ۔
عارف کے دل
میں محبت اور وفاداری ہوتی ہے
اور اس کے تمام کام نیک ہوتے ہیں
فانی، فنا ہو جانا، عقبے، آخرت۔
یعنی اس کے دل میں غیر خدا کی جگہ
نہیں ہوتی وہ دلائل و حقائق علیہم
ولادہ بخیر و برہان صدق بن
جاتا ہے۔ ہمت، مقصد، یعنی
عارف کا دلی مقصد نفس ذات باری
تعالیٰ تک سانی ہوتا ہے اور وہ
اس کے بغیر کسی دوسری چیز کو
نظر میں نہیں لاتا۔ مذمت، برائی
یعنی یہ دنیا محض خواب ہے جس
طرح خواب جاگئے پرچھ حاصل

مکر و شیوہ می نماید بے شمار بے گماں ساز و ہلاکش آن زماں کز چنین مکارہ بارشی پُر حذر	مرد رانی پرورد اندر کتار چوں بیاید خفتہ شورانا گہاں بر تو یاید اے عزیز پرہیزگار
---	---

ادریان ورع

گر ہی خواہی کہ گردی معتبر لیک می گرد و حشر ابی از طمع دور باید بودنش از غیب حق ہر کہ باشد بے ورع رسوا شود جنش و آرمش از بہر خداست در بخت کا ذیش داں بے ورع	در ورع ثابت قدم باش امیر خانہ دیں گرد آباد از ورع ہر کہ از علم و ورع گیر دست ترسگاری از ورع پیدا شود با ورع ہر کس کہ خود را کرد راست آنکہ از حق دوستی دارد طمع
---	---

ادریان تقوی

از لباس و از شراب و از طعام نزد اصحاب ورع باشد وبال حسن اخلاص ترا ناید حائل توبہ کن در حال و عذر آن بخواہ توبہ نسبیہ ندارد، بیج سود بر امید زندگی کاں بیوفاست	چسیت تقوی ترک شہات و حرام ہر چه افزونست اگر باشد حلال چوں ورع شد یار با علم و عمل ناگہاں اسے بندہ گردی گناہ چوں گناہ نفت آمد در وجود در انابت کاہلی کردن خطاست
--	---

ادریان فواد خدمت

تا شود اسپ مرادت زیر زبیں خدمت او گنبد گرداں کسند باشد از آفات دنیا در اماں	تا توانی لے پسر خدمت گزین بندہ چوں خدمت مرداں کسند بہر خدمت ہر کہ بر بند میاں
---	---

یعنی خوف خدا تقوی سے پیدا ہوتا ہے۔ رسول ذلیل راست دست یعنی جس نے اپنے اندر تقوی پیدا کر لیا اس کا ہر کام خدا اور اس سے رسول صلی اللہ علیہ وسلم کی رضا سے ہی ہوتا ہے۔ طمع بلاج یعنی جو شخص دنیا کا لالچ بھی رکھے اور خدا کے ساتھ محبت کا دعویٰ بھی کرے تو وہ اپنے دعویٰ میں نہیں ہے۔ تقوی بڑی باتوں کو ترک کرنا۔ شہات مشتبہ چیزیں جس کے حلال ہونے میں شک ہو مانند ۱۵۔ تقوی جان ہانے والے اور

۱۰ دعویٰ و زعم سے حاصل ہوتا ہے۔ افراد و زعمہ۔ بال نصیب۔ یہ ساری معنی جب یہ علم فیطاب

توبہ و تقوی اور اسی عادت سے اندر پیدا ہو جس کی ناکھاں اچانک عذر معافی۔ در حال، اسی وقت کہ نقد یعنی جس وقت گناہ صادر ہو اسی وقت اسے توبہ کرنی چاہیے ایسا نہیں کہ گناہ آج کرے اور توبہ کل بسید، ادھا۔ انابت رجوع یعنی توبہ کے لیے اللہ تعالیٰ کی طرف رجوع کرنا۔ کمالی، سستی۔ فواد فائدہ کی مع گزین اختیار کرنا۔ توبہ کی توبہ کا توبہ سے توبہ میں جو جگہ کا یعنی توبہ سے توبہ میں جو جگہ کا

گنبد گرداں، آسمان کو پھرنے والا یعنی اللہ تعالیٰ بہرہ واسطہ، میاں، مکر۔ آفات، آفت کی جمع۔ مصیبت۔

ہر کہ پیش صالحاں خدمت کند خادماں را بہت در جنت مآب خادماں باشند اخواں را شفیع گرچہ حنادم عاصی و مفلس بود می دہد ہر خادمے راستعان بہر خدمت ہر کہ بر بندد کم ہر کہ خادم شد جنانش میدہند	ایزدش باد دولت و حرمت کند روزہ محشر بے حساب و بے عقاب جائے ایثاں در جہاں باشد رفیع بہتر از صد عاید مسکت بود اجرو مزد صالحان و قائمان از درخت معرفت یابد ثمر ہم ثواب غازیانش میدہند
---	--

در بیان صدقہ

تا اماں باشی ز فہر کردگار صدقہ دہ ہر بامداد و ہر گاہ ہر کہ اورا خیر عادت می شود آنکہ نیکی می کند در حق ناس آنکہ ازوے بہت مردم را ضرر دیں ندارد ہر کہ بنود ترسگار با ورع باش اے پسر گر مومنی ہر کہ انبود ورع ایمانش نیست توبہ بنود ہر کہ اتوفیق نیست	صدقہ میدہ در نہان و آشکار تا بلا ہا از تو گر دانند را کہ بے گماں عمرش زیادت می شود بہترین مردماں اورا شناس در میان خلق زو بنود بتر نیست عقل آنرا کہ باشد نابکار کافر از قہر حق گر ایسنی ہر کہ انبود حیا احساسش نیست حق نہ بیند ہر کہ تحقیق نیست
---	---

در بیان تعظیم جہان

اے برادر میہاں را نیک دار میہاں روزی بخود می آورد ہر کہ اجبار دارد و دشمنش	بہت مہاں از عطائے کردگار پس گناہ میسزباں را می برد باز دارد میہاں از مسکنش
--	--

صالحاں، صالح کی جمع، نیک
آدمی خدمت، عزت، مآب
ٹھکانہ، مقام، بھڑاں، اخوان
ان کی جمع، بھائی، شفیع، سفار
کرتے والا، رفیع، بلند، عاصی
گنہگار، مسکت، بچل جان
جنت، سعادت، خیرات
اماں، امن، تم، غضب
نمان، پوشیدہ، آشکار
ظاہر، بامداد، صبح
پگاہ، فحش، خیرات
ناس، لوگ
ضرر، نقصان

در بیان صدقہ

تیرا، ر
نا بجا
ناروق
سان
ایوان
ہلے

توبہ تومسوق الہی
کے بغیر نہیں ہو
سکتا اور تحقیق ہے
بغیر حق نطق
نہیں آسکتا
نیک وار، اچھا برتاؤ
کر، رد کار، اللہ تعالیٰ
میں زبان، جس کے
گھسہ ممان
ٹھہرے اس
کو میسزبانے
بچتے ہیں۔

تا بیابی عزت از رحماں تو نیز
 حق کشاید بابِ جنت را برو
 از وے آزرده خدا و ہم رسول
 خویش را شایدتہ رحماں کند
 از خدا الطاف بے اندازہ دید
 تا گرانی نبودت از میہماں
 گر بود کامنر برود در باز کن
 ہر کہ زو پہناں شود باشد لیم
 چون رسد مہماں برویش در بند
 چون رسد مہماں ازو پہناں مشو
 کوششے در نیکنامی می کند
 پیش اومی باید آوردن طعام
 برد باید پیش درویش اے سپر
 تا دہندت در بہشت عدن جائے
 حق دہد اور از رحمت نامہ
 در دو عالم ایزدش نورے دہد
 بر سر از قبسال یا بی تاج را
 خیر و رزد در نہسان و آشکار
 کم نشیں در عمر بر خواننجیل
 می شود نان سخن نور و صفا
 در پئے فردا چون کس مرو

اے برادر دار مہماں را عزیز
 مومنے کو داشت مہماں را نیکو
 ہر کہرا شد طبع از مہماں ملول
 بندہ کو خدمت مہماں کند
 ہر کہ مہماں را بروئے تازہ دید
 از تکلف دور باش امر میزبان
 میہماں را اے سپر اعزاز کن
 بہت میہماں از عطا ہائے کریم
 معرفت داری گرہ بر زر مہمند
 خیز و بر خوان کسے مہماں مشو
 ہر کہ مہماں را گرانی می کند
 ہر کہ مہمانت شود از خاص و عام
 ز آنچه داری اندک پیش لے سپر
 ناں بدہ بر جانعاں بہر خدائے
 با تن عورآں کہ بخشد جامہ
 ہر کہ ثوبے با تن عورے دہد
 گر بر آری حاجت محتاج را
 ہر کہ ابا شد بدولت بخت یار
 اے سپر ہرگز مخور ناننجیل
 نان مسک جملہ رنجست و عنا
 تا نخوانندت بخوان کس مرو

جمع طبیعت سے ریختہ
 آرزو نامہس تازہ روئی
 مس بھی الطاف
 لطف کی جمع بہسربانی
 تکلف بناوٹ
 کرنی بوجھ اعلا از عزت
 در باز کردن دروازہ کھولنا
 لیم ہمینہ معرفت
 بجان کرہ کا ٹھہ زر
 نقدی یعنی بن بلائے
 فسی کا مہمان زمین
 بری کردن اعانت کرنا
 ناک پیش خود از زیادہ

جانکس
 جان کی جمع
 ہے
 کھوٹا
 سب سے
 مسک

جسم عورت شکار
 جانکس
 جمع چھٹی
 سزا جوئے آدمی
 سزا آھیا ہے
 اللہ تعالیٰ اس کو دونوں
 جہان کی سزا دے گی
 عطا کرتا ہے بر آری
 پورا کرے تو اقبال
 مرتبہ خیر نیکی
 در اختیار ہے
 خوان دست ان
 مسک جیل کرنا

چشم نیک، امید نسیس، کینہ
سقف، نچت، استوں
ستوں احمق، بے وقوف
گفتن بسیار، زیادہ باتیں
کرنا کالی، سستی، حماقت
بیوقوفی، وہ باطل جھوٹا راستہ
یعنی اللہ تعالیٰ کے حکم سے ذرہ برابر
بھی گردن کو نہ پھیرے حال میں اس
کی اطاعت نہ کرے گردن آسنہ،
اطاعت نہ کرے نقد، عزت، کون
کھینچنے یعنی لوگوں کی عزت کھینچوں
کے سپرد نہ کرے یعنی تقدیر الہی میں
کچھ شکوہ نہ کرے اپنے سے مراد ایک کو

ہستہ
بسیار
بے رجا
شایان
قیمت کی جمع
راز، بھید

عدم سماعتی یا سماعتی نافرمانی
کونے والا نثار، طاعت، تبت
محبت، فساد، ٹرائی بھڑا
آزردن، دلہ دینا، شقی
بدبخت، احمق، بیوقوفی سے گھبرا
ناپاک بے گاہ، بے وقت
اٹھنے والا درویش، بھاگنے والا

نارحموم، زمری، آک جنین
دوست، سائل، سائل کی جمع
سوال کرنے والا، ترسان، ڈرنے
والا جمع، ہلکا، ران
کاٹنے والا، حلیس، اپار، زور
استاد، کمال، محاورہ آمد

سقف ویراں را تو بر استوں مدار
ہر چہ بینی نیک بین و بد مبیین

چشم نیک از خسیس دوں مدار
گر کنی خیرے تو آن از خود مبیین

در بیان علامات احمق

اولاً غافل زیاد حق بود
کالی اندر عبادت باشد شش
یکدم از یاد حنذا غافل میباش
از حماقت در رہ باطل بود
تائمانی روز محشر در عذاب
نقد مرداں را بہر کردن منہ
ہر کسے را پیش بین و کم مزین
جانب مال یتیمان ہم بسیار
گر تو باشتی نیز با خود ہم گونے
بے طمع می باش گرداری تمیز

ستہ علامت داں کہ در احمق بود
گفتن بسیار عادت باشد شش
اے سپر چوں احمق و جاہل میباش
ہر کہ او از یاد حق غافل بود
بیچ از فرمان حق گردن مناب
باطلے را اے سپر گردن منہ
ور قضاے آسمانی دم مزین
دست خود را سوئے نامحرم بسیار
تا توانی راز با ہمدم گونے
تا شوی آزاد و مقبول اے عزیز

در بیان علامات فاسق

باشد اول در دلش حب فساد
دو در دار خویش را از راه راست

ہست فاسق راستہ خصلت در نہاد
خصلتش آزر دین خلق خداست

در بیان علامات شقی

می خورد دائم حسرام از احمقی
ہم ز اہل علم باشد در گریز
تا نہ سوزدم ترانار سمو م
پیش مردم عیب کس ہرگز مجوے

ہست ظاہر ستہ علامت در شقی
بے طہارت باشد و بیگاہ خیر
اے سپر مگر نیز از اہل علوم
تا توانی بیچ نفس را بد گونے

یعنی بخیل کو جب کوئی رشتہ دار یا دوست راستہ میں مل جاتا ہے تو وہ آٹھ بجا کر کل جاتا ہے اور اپنے اس فعل پر خوش ہوتا ہے۔

باطہارت باش ویاکی پیشہ کن
وز عذاب گور نیز اندیشہ کن

در بیان علامات بحیل

علامت ظاہر آمد در بحیل
اولاً از سالماں ترساں بود
چوں رسد در ره بخوش و آشنا
میست از مالش کسے را فائدہ

باتو گویم یاد گیرش اسے خلیل
وز بلائے جوع ہم لرزاں بود
بگذرد ز انجا و گوید مرحبا
کم رسد با کس ز خواہش مادہ

در بیان قساوت قلب

سخت دل راستہ علامت یافتم
باضعیقاں باشدش جور و ستم
موعظت ہر حین گونی بیشتر
اہل دنیا را بمعنی مردہ داں

چوں بدیدم رُو ازو بر تافتم
ہم قناعت نبودش با بیش و کم
در دل سختش نباشد کارگر
تا نباشی ہمیشہ با مردگان

در بیان حاجت خواستن

حاجت خود را بجوئے از زشت رویے
مومنے را با تو چوں افتادہ کار
حاجت خود را جز از سلطان نخواہ
از وفات دشمنان شادی کن

آنکہ دارد رویے خوب از رویے بچوئے
تا توانی حاجت او را برابر
چوں نخواہی یافت از درباں نخواہ
از کسی پیش کس آزاری مکن

در بیان قناعت

باقناعت ساز دائم اسے پسر
ہر سحر خیز و استغفار کن
ہمیشہ خویش را غیبت کن
چوں شود ہر روز در عالم جدید

گرچہ ہیچ از فتر نبود تلخ تر
فرصتے اکنوں کہ داری کار کن
غیر شیطان بر کسے لعنت کن
از گناہاں توبہ می باید گزید

نکس از اسے مال سے
کسی زندہ نہیں ہوتی اور نہ ہی
اس سے کسے کسی کو کما نصیب
موتا ہے۔ قساوت
سخت دل۔ روز بروز
پھر لینا۔ جو دستم
نصیحت ہمیشہ زیادہ
موت یعنی بولوں یا سدا سے
غافل ہو کر دنیا میں متعون ہو
جاتے ہیں وہ وہ ہیں اور
زندہ وہ کی صحبت میں نہیں
ہمیشہ حاجت خواستہ حاجت
جان زشت و بد شکل
شب رو۔

خواہت
بہن
ت
شاہ
سے سامنے

پیش رو اس ملک
رسالی نہ جوئے و چو بیدار
کے سامنے مت ہو کونڈ
اس سے کچھ حاصل نہ ہوگا
از وفات یعنی دشمن کی
موت سے خوشی نہ کر جو کہ
یہ وقت دوستوں کے لیے
بھی ہے اور کسی کے سامنے
کسی دوسرے کے متعلق لا تعلق
کا ظاہر ہے۔ قناعت ہر
دائم ہمیشہ تلخ تر زیادہ
کڑوا یعنی تجمد کے لیے ٹھ او
اپنے گناہوں کی معافی مانگ
ہمیشہ با سستی۔ جدید۔

ہر کہ راتر سے نباشد از خدا
تا توانی حاجت مسکین برار
ہست مالت جملہ در کف عاریت
عاریت را بازی باید سپرد
حاصل از دنیا چہ باشد اے امین
ہر چہ دادی در رہ حق آن تست
ہر کہ بانگ ز حق راضی شود
ہست دنیا بر مثال قنظرہ
ہر کہ سازد بر سر بل حنائہ
از خدا نمود روا جستن غنا
فقر و درویشی شقائے مومن ست
مال و اولادت بمبسنی دشمن اند
اِنَّمَا اَمْوَالُكُمْ رَايَا دَٰغِرٍ
مردیہ را بود دنیا سود نیست
ہر کہ از صدقش دل صہابی بود
ہر کہ در بند زیادت می شود
بندگان حق چوں جاں را باختند
تا نبازی در رہ حق ہر چہ ہست

حق ترسانند ز ہر چیز می ڈرا
تا بر آرد حاجت را کہ دگار
گر بہاند از تو باشد زاریت
ہیچ کس دیدی کہ زربا خود بُبرد
نہ گزے کر پاس و سہ گز از زمین
انچہ ماند از تو بلائے جان تست
حاجت اورا خدا قاضی شود
بلکہ از دوسے گر تو داری رو پرہ
نیست عاقل او بود دیوانہ
ہست مومن را غنا رنج و غنا
زانکہ اندر دوسے صفائے مومن ست
گر چہ نزدیک تو چشم روشن اند
مال و ملک این جہاں بر باد گیر
ہر گزیش اندیشہ نابود نیست
خرقہ بالقمیہ کافی بود
دور از اہل سعادت می شود
اسب ہمت تا ثریا تا خلتند
انچہ می باید کجا آید بدست

در بیان نتائج سخا

تا بیابی از پس شدت رحمت
زانکہ نبود دوزخی مرد سخی

در سخا کوش اے برادر در سخا
باش پیوستہ جو انمرد لے اخی

ترس، خوف، ڈرا، داصل
اورا ہے، اس کو، عاریت،
مانگا ہوا کر پاس، سوتی کپڑا،
کھدر، ہر چہ، یعنی تیرا مال
وہ سے جو تو نے اللہ کی راہ
میں خرچ کیا اور جو کچ گیا وہ
تیرے لیے باعث عذاب ہے
قاضی، پورا کرنے والا۔
قنظرہ، پل، بر سر پل، پل کے
اوپر، غنا، دولت، مندی۔
یعنی اللہ تعالیٰ سے صرف دنیا کا
سوال نہیں کرنا چاہیے بلکہ دنیا و
آخرت کا سوال کرنا چاہیے، غنا،
صفائی، صفا
اور لکم و
اولادکم
ذمت
یعنی تمہارے
مال اور اولاد کے

سخا
بہت

یہ فقہ میں مرد راہ را یعنی
مرد کا دل کو دنیا کے آنے کی خوشی
اور جانے کا غم نہیں ہوتا اور نہ
ہی اس کے دل میں دنیا کی بوس
ہوتی ہے یعنی جس کا دل
سے صاف ہو جاتا ہے وہ ایک
اور حق پر کفایت کرتا ہے۔
بند فکر، بند جان، حق، خدا کے خاص
بند ہے، جاں را باختند، جان کی
بازی ہاتے ہیں، اسب، ٹھوڑا،
ثریا، آسمانوں کے ستاروں کا نام ہے جو
چھوٹی غل میں دتے ہیں، ماہان
در رہ حق، جو اسب آن لیں

سب کچھ خدا کی رہ میں زبان نہ کرے اس وقت تک جب خداوندی نصیب نہیں ہو سکتا، کوشش، کوشش کر لیں، پیوستہ، شریعت، تعلیم

زانکہ در جنت قرین مصطفاست
اینکہ جائے اسجیا باشد بہشت
جائے مُسک جز درون نازسیت
در جہنم ہمدم ابلیس داں
بلکہ با او کے رسد بوئے بہشت
اہل کبر و بخل را باشد مقرر
از بخیلی و زتکبیر دور باش
تا شود روئے دلتا بدر منیر

در رخ مرد سخی نور و صفاست
حق تعالیٰ بر در جنت نوشت
اسجیا را با جہنم کار نیست
کار اہل بخل را تلینس داں
بیچ مُسک نگذرد سوئے بہشت
آنکہ می خوانند مرا اور اسقر
اے پسر در مردی مشہور باش
با سخا باش و تواضع پیشہ گیر

قرین، ساتھی۔ اسجیا، سخی کی جمع۔
بخشش کرنے والا۔ مسک، بخیل
اہل بخل، بخیل لوگ۔ تبیین، دھوکہ
عدم، ساتھی۔ سقر، دوزخ مقرر
ٹھکانہ۔ مردتی، جو آزادی۔ تواضع،
عاجزی۔ پیشہ، عادت۔ بدر منیر،
چلنے والا چاند۔ رحمانی، جنس معنی
خدا کا بندہ۔ عطسہ، بھیبس یعنی
پھینک جب آتی آتی رک جائے
تو یہ شیطانی فعل ہے۔ خون بینی،
ناک کا خون یعنی لمبہ۔ خامیازہ
اہل نفاق، منافق لوگ
وفاق، بھری جو قیدی کے

در بیان کار ہائے شیطانی

داند اینہا ہر کہ رحمانی بود
باشد آں از فعل شیطاں بیشک
آنکہ ظاہر دشمن انساں بود
اے پسر ایمن مباش از کرمے

چار خصلت فعل شیطانی بود
عطسہ مردم چو گزشت از یکے
خون بینی نیز از شیطاں بود
خامیازہ فعل شیطان ست وقتے

پاد میں ڈال
جاتی ہے
مقبور
یا ہوا
تہر غضب
قاصر غضب

کرنے والا۔ کذب و لاف،
جھوٹ اور بڑے اعانت،
مدد یعنی منافق کی تین علامات
ہیں۔ جھوٹ بولنا، وعدہ
حسلافی، امانت میں
خیانت کرنا۔
ایمن، امانت دار۔
سینہ بار، یعنی خدا تعالیٰ
دنیا کی منافقت کی شر
سے پاک کر دے۔
تیغ، تلوار

در بیان علامات منافق

در جہنم داں منافق را وفاق
زاں سبب مقہور قہر قاہر ست
قول او نبود بغیر از کذب و لاف
ہم امانت را خیانت می کند
زاں نہ باشد در رخ نور و صفا
بیست باوا شترش از روئے زمین
تیغ را از بہر قتلش تیسز کن

دور باش اے خواجہ از اہل نفاق
ستہ علامت در منافق ظاہر ست
وعدہ ہائے او ہمہ باشد خلاف
مومناں را کم اعانت می کند
نیست در وعدہ منافق را وفا
تا نہ پنداری منافق را این
از منافق اے پسر پرہیز کن

بائنفاق ہر کہ ہمہ می شود

منزل او در تک چہ می شود

در بیان علامات متقی

سه علامت باشد اندر متقی
پُر حذر باش اے تقی از یارِ بد
کم رود ذکر دروغش بر زباں
از حلال و پاک ہم گیرند کام

کے بود نسبت تقی را بافتقی
تا نیند از دترادر کارِ بد
از طریق کذب باشد بر کراں
تا نینقتند اہل تقوی در حرام

در بیان علامات اہل جنت

ہر کرا باشد سے خصلت در سرشت
شکر و نعمت و صبر اندر بلا
ہر کہ متغفر بود اندر گناہ
ہر کہ تیرسد از آلہ خویشتن
معصیت را ہر کہ پے در پے کند
اے پسر دائم با ستغفار باش
گر گنی خیرے بدست خویش کن
یک درم کا نرازد دست خود دہند
گر نہ بخشی خود یکے خرابائے تر
ہر چہ بخشیدی فلکن با اور جوع
ایں بدان ماند کہ شخصے قے کند
ہا پسر گر چپیز کے بخشد پدر
اے پسر شادی ز مال و ز مجوی

باشد آنکس بیشک از اہل بہشت
می دہد آئینہ دل را جلا
حق ز ناری دوزخش دارد نگاہ
خواہد او عذرا گناہ خویشتن
ایزدش از اہل جنت کے کند
وز بدان و مفسدان بیزار باش
خیر خود را وقف ہر درویش کن
بہ بود زان کہ پس او صد دہند
بہتر از بعد تو صد مثقال زر
گر ز پا افتادہ از دست جوع
باز بسیل خوردن آں می کند
می رسد گر باز گیرد زان پسر
انچہ کس را دادہ دیگر مجوی

بہشت

ہمراہ س تقی۔ منزل مقام۔

تک، گہرائی۔ چہ کنواں۔

یہ لفظ چاہ کا محفف ہے۔

متقی پر ہیزگار۔ ذکر دروغ،

جھوٹی بات۔ طریق، راستہ۔

کذب۔ جھوٹ۔ بر کراں کن رتہ

از حلال، یعنی متقی پاک او

حلال چیز کھاتا ہے اور حرام

سے جتا ہے۔ سرشت، فطرت

نعمت کی جمع۔ بلا۔

مصیبت۔ آئینہ شیشہ۔

جلا، روشنی مستغفر، توبہ کرنے والا

نگاہ دہشش محفوظ رکھنا۔ آلہ

خدا تعالیٰ۔

مذہب معانی

بدان

بدی جمع ہر

مفسدان

مفسد کی جمع

فساد پھیلانے والا گروہ۔

خیرے، خیرات یعنی اگر تو

کوئی سدا خیرات کرنا چاہتا

ہے تو اپنی زندگی میں اپنے

ہاتھ سے کر۔ درم، ایک سکہ

ہے جو پار آنے کے برابر ہوتا

ہے۔ ہر چہ بخشیدی یعنی ایک

دفعہ خدا کے نام پر

دے اور اسی نہ لو کر چہ

بھوک میں کتا ہی رہے

کیوں نہ کر دے۔ میل، جون

بار خبت۔ ہا پسر یعنی باپ بیٹے

کو کوئی چہ سدا کرنے کے بعد

دیس لے سکتا ہے کیونکہ بیٹے کا مال بھی باپ کا مال ہے۔

در بیان آنکہ در دنیا از آن خوش نساید بود

کہ اللہ تعالیٰ خوشی کو دوست نہیں رکھتا جوئے کن عادت اہل

سودا اور اورا در عقب ماتم بود
جائے شادمانی نیت دنیا ہوش دار
ایں سخن دارم ز استادان سبق
روئے دل را جانب دجوائے کن
لیک از دنیا فرح جستن خطاست
غم شود یار فرح جویندگان
ہر کسے دارد غم خویش لے پسر
از برائے آنکہ باشی حق پرست
یا حیا و یا سحت و وجود باش

شادمانی دنیا سرا سر غم بود
نہی لا تفرح ز دنیا گوش دار
شادمانی را ندارد دوست حق
اے پسر با محنت و غم جوئے کن
گر فرح داری ز فضل حق رواست
حزن و اندوہست قوت بندگان
از چہ موجودی بنیدیش اے پسر
کرد ایزدم تر از نیست ہست
تا تو باشی بندہ معبود باش

رہے دل کا ہرہ یعنی توجہ۔
جوئے، دل کو ڈھونڈنے والا یعنی
اللہ تعالیٰ فرح، دنیا کی خوشی یعنی
اگر اللہ تعالیٰ نے اپنے فضل و کرم سے
تجھے دنیا کی خوشی عطا کی ہے تو دوست
سے در اس کا سوال نہ کر حزن
نہی، غم، غم قوت، رومی۔
فرح خوشی، از چہ موجودی تو کس
لے پسر تو ایسی اللہ تعالیٰ نے تجھے
س سے پیدا فرمایا ہے اس کی فکر
یزد، اللہ تعالیٰ کی عبادت ہست

یعنی تو نہیں تھا واللہ تعالیٰ
نے تجھے پیدا فرمایا ہے
تاکہ تو خدا کی عبادت
کے جیسا کہ
اوست ہے
و ما ملف الحن

در بیان نصائح و تنبیہ و دنیوی

نفس را بد خو میا موزاے پسر
پیشتر از شام خواب آمد حرام
در میان آفتاب و سایہ خواب
باشدت رفتن سفر تنہا خطر
استماع علم کن ز اہل علوم
روز اگر بینی تو روئے خود رواست
مونسے باید کہ نزدیکت بود
نزد اہل علم سرد آمد چو تیغ
در میان شاں نیائی زینہار
روز و شب می باش دائم در دعا

خواب کم کن اول روز اے پسر
آخر روزت نکو بود منام
اہل حکمت را نمی آید صواب
اے پسر ہرگز مرو تنہا سفر
دست را بر رخ زدن شومست شوم
شب در آئینہ نظر کردن خطاست
خانہ گرتنہا و تارکیست بود
دست را کم زن تو در زیر زنج
چار پایاں را چو بینی در قطار
تا فراید قدر و جا ہست را خدا

والا لا الہ الا اللہ
یعنی میں نے سب کو اللہ ہی کو
اپنی عبادت کے لیے پکارا ہے
اول روز، دن کا ابتدائی حصہ۔
بد خو، بری عادت، آخر روز،
دن کا آخری حصہ۔ اہل حکمت، اہل
یعنی دعویٰ اور سایہ میں سونا کھانے
کے نزدیک ناپسند ہے تنہا،
ایلا دست بر رخ زدن، سفر پر
ہاتھ مار کر پٹنا، تار کی تار، اذہار
مونس، یعنی اللہ سے گھر میں
ایسے ہیں و بنا چہیے، زیر زنج،
کھوڑی کے نیچے۔ سرد آمد، کھڑا

آج سے ہی ناسب ہے ہاتھ کو کھوڑی کے نیچے رکھنا علماء کے نزدیک اچھا نہیں ہے۔ چار پایاں را، یعنی چو پاؤں کی قطار میں سے مت گذر و تدر و جاہ، مرتبہ و عزت۔

تا شو و عمرت زیادہ درجہاں
 تا نہ کاہد روزیت در روزگار
 ہر کہ رو در فسق و در عصیاں کند
 کم شود روزی ز گفتار و دروغ
 فاقہ آرد خواب بسیارے پسر
 ہر کہ در شب خواب عریاں می کند
 بول عریاں ہم فقیری آورد
 در جنابت بد بود خوردن طعام
 ریزہ ناں را میفلگن زیر پائے
 شب مزین جا روب ہرگز خانہ در
 گر بخوانی اب وامت را بنام
 گر بہر چوبے کنی دندان حلال
 دست را ہرگز بخاک و گل مشوے
 اے پسر بر آستان در مشین
 تیکہ کم کن نیز در پہلوئے در
 در خلا جا گر طہارت می کنی
 جامہ را بر تن نشاید دوختن
 گر بدامن پاک سازی روئے خویش
 ویر و بازار و بیروں آئی زود
 نیک بنود گر گشتی از دم چراغ
 کم زن اندر ریش شانہ مشترک

رو نکوی کن نکوی در نہاں
 معصیت کم کن بعالم زینہاں
 ایزد اندر رزق او نقصاں کند
 در سخن کذاب را نبود شروع
 خواب کم کن باش بیدارے پسر
 در نصیب خویش نقصاں می کند
 اندہ بسیار و پیری آورد
 ناپسندست این بنزد خاص عام
 گر ہی خواہی تو نعمت از خدائے
 خاک رو بہ ہم منہ در زبیر در
 نعمت حق بر تومی گرد و حرام
 بنوا گردی وافتی در و بال
 از برائے دست شستن آبجوے
 کم شود روزی ز کردارہ چنین
 باش دائم از چنین خصلت بدر
 وقت خود را داں کہ غارت می کنی
 باید از مرزاں ادب آموختن
 روزیت کم گرد دے در لیش پیش
 زانکہ رفتن را نیسائی ہیچ سود
 رہ مدہ و در چراغ اندر دماغ
 زانکہ آل خاص تو باشد خوشترک

فاقہ، محک، بیان، نکا نصیب
 مقدر بول، بیستاب، اندہ، غم
 پیری، بڑھاپا، جنات، جنیحات
 ناپاکی کی حالت، ریزہ آن، رزق کا
 ٹکڑا، جاروب، جھاڑو، خاک ڈوب
 جھاڑو یعنی رات کو جھاڑو نہ پھراو
 جھاڑو دروازے سے نیچے بھی رکھ
 اب، ام، باپ ماں یعنی والدین
 کو نام سے مت پکار، چوب، لکڑی
 بنوا، بنای، وبال، معصیت یعنی
 ہر لکڑی سے دانوں کا خلال منع ہے
 بلکہ اس کے لیے مخصوص لکڑی ہونی
 چاہیے ایسا نہ ہو کہ جہاں ہی ٹھکا
 کے میں ڈال لی

دست را
 یعنی ہاتھوں
 حسی اور
 ہیچ سے صاف
 زبیر سے

دھو، آستان، درو، آسلی
 پوکھٹ، پہلوئے، درو، آسلی
 کی وہ لکڑی جو دیوار کی طرف بند
 ہوتی ہے، بد، درو، خلا، بیستاب
 طہارت، غسل، غارت، ضاح
 جامہ، بڑا یعنی ہم پر پہنے ہوئے
 کپڑے کو نہیں سنا چاہیے، دامن
 پتہ یعنی ہم کے پتے سے چھ
 کو صاف نہ کر دے بلکہ نہ کر
 سے نہ کو صاف رہا چاہیے
 ویر، بازار، بھی بازار ہر روز
 زجا، بندوں، ایس، آسلی
 پاک ہے سب سے بڑی جہاں اس

اور عمدہ جگہ مسجد نیک بنود اچھا نہیں ہے یعنی بھونک مار کر چراغ گل نہ کر۔ دود، اسیوان، ریش، داڑھی، شانہ، ننھی، بٹن، مشتہ کر

زانیکی می آرد فقیری اسے پسر باشدا ندرماندش نقصان قوت خشک ریش خویش راتا زہ مکن چونکہ راہواری برہ لسنگی مکن	از گدایاں پارہائے ناں محشر دور کن از خانہ تار عنکبوت خرج را پیروں زاندا زہ مکن دسترس گر باشدت تنگی مکن
--	---

صابراں، صابر کی جمع۔ صبر کنو والا۔ سختی، تکلیف، ترس، کھٹا، بلا، مصیبت، بشر، شمار نہ کر بلا، ہرگز۔ اہل صدق، سچے لوگ۔ جلیل، اچھا، خلیل، دوست۔ خوشیت، تعلق یعنی اگر سچے درویشی پر فخر نہیں تو پھر فقرا کے ساتھ سچے کوئی تعلق نہیں۔ جنبش، حرکت۔ فرمان، حکم، حرمت، عزت، فراوان، زیادہ۔ یعنی اگر تیرے تمام کام اللہ تعالیٰ کے حکم کے مطابق ہوں تو اس کی برکات میں تیری بجدت ہوگی۔ یعنی آخرت، حرمت، یعنی تیری عزت اور

در بیان فوائد صبر

غم مکن از دیدن سختی گراں خویش را از صابراں مشہر بلا نزد اہل صدق شاکر نیستی با کسے کم کن شکایت از خلیل کے باہل فقر باشد خویشیت حرمت احد فراواں باشدت لیکن از حرمت بموئی می رسد ہر کہ خدمت کرد مرد مقبل ست انگے زبید ترا در صبر لاف در بلا جسز صبر بنود ہیج کار	تا شوی در روزگار از صابراں گر تزش سازی تو رواند ر بلا در بلا وقتے کہ صابر نیستی بے شکایت صبر تو باشد جلیل گر نباشد نخر از درویشیت گر ہمہ جنبش یسراں باشدت بندہ از خدمت بعقبے می رسد حرمتت در خدمت آرام دست گر نگر دی اے پسر گر دخلاف گر ہی داری سحر را انتظار
--	--

دی سون در روزگار
لی خدمت میں
سے مقبل،
تو بل خدا فرج،
خوشی۔ تجرید۔ تعزیر۔
اپنے آپ کو ماسوی اللہ سے اور
دنیاوی آلاستوں سے علیحدہ
کرنا۔ صفا، صفائی۔ تجرید، شو،
ایسا جو جب۔ اہل دید، دیدار
اہل کاشوق رکھنے والے۔

در بیان تجرید و تفنید

ورخس برداری ز اہل دید شو فہم کن معنی تفنید اے پسر بلکہ کئی انقطاع شہوت است آں زماں گردی تو در تفنید طاق آنکہ از تجرید گردی با امید	گر صفای یایدت تجرید شو ترک دعویٰ ہست تجرید اے پسر اصل تجریدت وداع شہوت است گر وہی یکبار شہوت را طلاق گر تو برداری ز غمیش اعمید
--	--

کے دعویٰ۔ اپنے آپ کو
دینا۔ عاجبی دانساوی
استیاد کرنا۔
ہم کن سمجھ سے۔ وداع،
تھوڑا انقطاع، تھوڑا۔
طاق، اکیلا۔
اعمید، اعتماد۔ ہر دوسرے
بامید، امید والے۔

اعتمادت چوں ہمہ برحق بود
 ترک دنیا کن برائے آخرت
 گریبا بی از سعادت این مقام
 مگر ز دنیا دست شونی بہر حق
 رُو مجر دباشش دائم مرد باش
 گر دیکر و عجب و خود رانی مگرد
 ہر کہ گرد کورہ انکشت گشت
 وانکہ با عطا ر سبگرد و قریب
 ہمنشین صالحاں باش اے سپر
 جانب ظالم کن میل اے عزیز
 روز اہل ظلم بگریزاے فقیر
 صحبت ظالم بساں آتش است
 از حضور صالحاں صالح شوی
 ہر کہ او یا صالحاں ہمدم شود
 اے سپر مگزار راہ شرع را
 از شریعت گریزی بیرون قدم
 ہر کہ در راہ ضلالت می رود
 حق طلب و زکار باطل دور باش
 ہر کہ نگزیند صراطِ مستقیم
 در رہ شیطاں منہ گام اے اخی
 ہر کہ در راہ حقیقت سالک است

آں دست تفرید جاں مطلق بود
 وز بدن برکش لباس فاخرت
 صاحب تجرید باشی والسلام
 وانکہ از تفرید گویندت سبق
 تا بہر فرقے نشینی گرد باش
 قدر خود بشناس و ہر جانی مگرد
 حامد از دودش سیاہ و زشت گشت
 او ہمہ یا بدز بولے خوش نصیب
 دور باش از رند و قلاش اکسیر
 ورنہی گردی از ان خیل اے عزیز
 تا نسوزی ز آتش تیراے فقیر
 زانکہ خلق آزارتند و سرکش است
 ورنشینی با بیداں طالح شوی
 در حریم خاص حق محرم شود
 اصل یا بی گری بگیری و سرع را
 در ضلالت اُفتی و رنج و الم
 از جہالت با بطلت می رود
 در سخا و مردمی مشہور باش
 در عذاب آخرت مانند بیم
 تا نگردی خوار و بدنام اے اخی
 روز و شب خائف ز قہر مالک است

سچا راستہ خدا کی راہ۔ سالک، چلنے والا۔ خائف، ڈرنے والا۔

برخلاف نفس کن کار اے سپر
تا نیستی زار در نار سست

در بیان کرامت الہی

مقبل ست آنکس کہ گیرد این سبق
با سخاوت باشد و ہم تازہ رھے
ہم نظر پاک از خیانت باشدش
باشد آن کس مومن و پرہیزگار

چار چیز است از کرامتہائے حق
اول آن باشد کہ باشد راست گوے
بعد از آن حفظ امانت باشدش
ہر کہ احق دادہ باشد این چہ سار

در بیان آنکہ دوستی را شاید

تو طمع زان دوست بردار کہ سپر
دوست شمارش بدو ہمدم مباش
از چنان کس خوشی تن را دوردار
دور ازوے باش تا داری حیوۃ
گر سر خود بر قدہائے تو سود
خشم ایشان شد خدائے دادگر
زینہ سار اورانگوئی مرحبا

دوست بد باشد زیاں کار لے سپر
ہر کہ می گوید بد بہائے تو فاش
دوستی ہرگز ممکن با بادہ خوار
منعے گرمی کند ترک زکوٰۃ
دور شو زان کس کہ خواہد از تو سود
اے سپر از سود خواراں کن حذر
آنکہ از مردم ہی کہ سپر در با

در بیان غم خواری مردم

زانکہ ہست این سنت خیر البشر
در مجالس خدمت اصحاب کن
تا ترا پیوستہ حق دارد عزیز
عرش حق در جنبش آید آں زماں
مالک اندر دوزخش بریاں کند
باز یا بد جنت در بستہ را

بر سربالین بیماریاں گذر
تا توانی تشنہ را سیراب کن
خاطر ایتم را در پیاب نیز
چوں شود گریاں یتیمی تا گہاں
چوں یتیمی را کسے گریاں کند
آنکہ خستد اند یتیم خستہ را

نار سقر، دوزخ کی آگ۔
راست کوئی، پچ بولنے والا۔
دوست بد، بڑا دوست۔ طمع،
لاالچ۔ فاش، ظاہر۔ بادہ خوار،
شرابی۔ سود، بیاج سود۔ رگڑے،
یعنی سو خوار اگر اپنے سر کو تیرے
پاؤں رگڑے پھر بھی اس کے
قریب نہ جا۔ سود خوار، بیاج
کھانے والا۔ حذر، پرہیز۔
ختم، دشمن۔ دادگر،
انصاف کرنے والا۔

مرحبا، خوش آمد۔
بالیں، سرد ہزار خیر البشر،
نبی اکرم صلی اللہ
علیہ وسلم۔
تشنہ،
پیسہ،
مجالس،
مجلس کی جمع۔

اصحاب، ساتھی۔
خاطر، دل۔ ایتم، یتیم کی
جمع۔ دریاب، دھوئی کر۔
ناگہاں، اچانک۔ گریاں،
رونے والا۔ بریاں، جلانا۔
یعنی یتیم کو تکلیف پہنچانا
عذاب الہی میں گرفتار ہونے
کا سبب ہے۔
خستہ، غناک۔ یعنی
جو شخص یتیم کو خوش کرتا
ہے اللہ تعالیٰ اس کیلئے
جنت کے بند دروازے
کھول دیتا ہے۔

اگر کسی جمع بھید پیراں پیر کی جمع پورھا

ہر کہ اسرار ت کنڈ فاش اے سپر
در جوانی دار سپراں راعزیز
برضعیفاں گز بخشائی رواست
بر سر سیری مخور ہرگز طعنا م
علت مردم ز پر خواری بود
راحتے نبود حسود شوم را
ہر منافق را تو دشمن دار باش
تو بے بد خو کجا محکم شود
تا شود دین تو صافی چون زلال
آنکہ باشد در پے قوت حرام

سیرت ہائے خوب، اچھی عادت۔ بر سر سیری۔ میچ پیٹ بھرے ہوئے پر

از چہاں کس دوری باش اے سپر
تا عزیز دیگران باشی تو نسیز
کیں ز سیرت ہائے خوب اولیاست
تا نہ میرد در بدن قلب اے غلام
خوردن پر تخم بیساری بود
کاذب بد بخت را نبود وفا
از وے و از فعل وے بیزار باش
مر بخیلاں را مروت کم شود
باش دائم طالب قوت حلال
در تن او دل ہی میرد دم

در بیان صلہ رحمی

تو پر سیدن بر خویشان خویش
ہر کہ گرداند ز خویشاوند رو
ہر کہ او ترک اقارب می کند
گرچہ خویشان تو باشند از بد اں
ہر کہ او از خویش خود بیگانہ شد

تا کہ گردد مدت عمر تو بیش
بے گماں نقصاں پذیرد عمر او
جسم خود قوت عقارب می کند
بدتر از قطع رحم چیزے مد اں
نامش از روئے بدی افسانہ شد

در بیان قوت

چھیت مردی اے سپرنیکو بد اں
عذر خواہد مرد پیش از معصیت
آنکہ کار نیک مرد اں می کند
ہر کہ او باشد ز مرد اں حشدا

اولاً تر سیدن از حق در نہاں
باشدش طاعات پیش از معصیت
باضعیفاں لطف احساں می کند
باشد اندر تنگدستی باسنا

بہار

کھانا دکھا، علت، بیماری۔
پر خواری، زیادہ کھانا، تخیم،
بیچ میں زیادہ کھانا، بیماری کا
بیچ سے اس سے بیماری پیدا
ہوتی ہے۔ راحت، آرام۔
حسد، حسد کرنے والا، شوم،
مخوس۔ بیزار، نفرت کرنے والا۔
بد خوئی، بڑی عادت والا۔
عکم، مضبوط مروت، احسان
صافی، صاف۔ زلال، صاف
اور میٹھائی۔ قوت، روزی
صلہ رحم قریبی رشتہ داروں کے
ساتھ اچھا پتاؤ خویشان خویش
قریبی رشتہ دار

اس کی زندگی میں اس وقت ہوجاتی
ہے کہ تیرے چھوڑنا، اقارب
قریبی کی جمع، رشتہ دار، عقارب
عقرب کی جمع، بھپو، یعنی جو شخص
قریبی رشتہ داروں سے قطع رحمی
کرتا ہے اس کے جسم کو کھچو اپنی
غذا بنا میں گے۔ گرچہ خویشاں
یعنی تیرے رشتہ دار تیرے ساتھ
اگر برا سلوک کریں پھر بھی تو ان
کے ساتھ اچھا پتاؤ کر سہی کمال
ہے۔ بیگانہ، لا تعلق، افسار۔
قلعہ، جی اس کا نام برائی میں مشہور
ہوجاتا ہے۔ مردی، جو فردی۔

ترسیدن، ڈرنا، نہاں، پوشیدہ، عذر، معافی، معصیت، گناہ، طاعات، طاعت کی جمع، فرمانبرداری، باسنا، سختی کرنے والا۔

تا نظر ہا یابی از فضل خدا سے
نگذرا ند عیب دشمن بر زباں
از غم ایشان شود اندو ہناک
گر رسد ظلم و جفا ہا اویسے
کے رود ہرگز بد نسیب الی مراد
واپسے راہ سلامت پیش گیر

اے پسور صحبت مردانِ در آئے
ہر کہ از مردانِ حق دارو نشان
خود نخواہد مرد خصماں را ہلاک
می بخوید مرد انصاف از کسے
ہر کہ پا اندر رہ مردانِ نہساد
اے پسرتزک مراد خویش گیر

خصم کی جمع دشمن۔ اندو ہناک،
غمناک۔ دہلاک۔ پیچھے تڑک
بھوڑنا۔ راہ سلامت۔
امن کاراستہ ہے تو۔
منعم، دولت مند خلق، مخلوق۔
یعنی وہ مخلوق کے سامنے اپنے
آپ کو ذلیل در سوا نہیں رتا،
جیسا کہ فرمان خداوندی ہے،
لا یسلون الناس العافا۔
کرتے، بھوکا۔ سہمی۔ بیت کا بھرا
ہوا ہونا۔ لا غر۔ کمزور۔ خون دل
پر دارا، یعنی دل کو مضبوط رکھتا
ہے اگرچہ لاکھ تالی ہوں۔ نزاری
کزدی۔ فریبی ہونا۔
سپار۔ سپردن سے
امر ہے۔
سپرد کردے۔
سے آئے تھک،
ہمیشگی سرنے یعنی
جنت۔ انتباہ۔ متنبہ رہنا۔ بلا،
مصیبت۔ یاری، مدد۔ قائم
یہاں غیر خدا سے مراد بت اور
موجودان باطلہ مراد ہیں اولیاً

در بیان فقر

بانو گویم گزنداری زان خبر
خویش را منعم نماید پیش خلق
دوستی بادشمنان خود کنند
وقت طاعت کم نباشد از حریف
می نماید در نزاری منہ بھی
تا نگہ دارد ترا پروردگار
در سہرائے خلد محرم می شود

فقر میدانی چه باشد اے پسر
گرچہ باشد بینوا در زیر دلق
گر ستم باشد ز سیری دم زند
گرچہ باشد لاغر و زار و ضعیف
خون دل پو دارد و دست تہی
اے پسر خود را بد رویشاں سپار
یا فقیراں ہر کہ سہم می شود

بیت کا بھرا
ہوا ہونا۔ لا غر۔ کمزور۔ خون دل
پر دارا، یعنی دل کو مضبوط رکھتا
ہے اگرچہ لاکھ تالی ہوں۔ نزاری
کزدی۔ فریبی ہونا۔
سپار۔ سپردن سے
امر ہے۔
سپرد کردے۔
سے آئے تھک،
ہمیشگی سرنے یعنی
جنت۔ انتباہ۔ متنبہ رہنا۔ بلا،
مصیبت۔ یاری، مدد۔ قائم
یہاں غیر خدا سے مراد بت اور
موجودان باطلہ مراد ہیں اولیاً

در بیان انتباہ از غفلت

زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
غافلانہ در رہ باطل مباحث
چشم عبرت پر کشا و لب بہ بند
پند نا صح را بگوش جاں شنو
کار باشیطان با نازی مکن
عمر بر باد از تہ کار می ندہ

در بلا یاری محواہ از ہیج کس
از خدائے خویشتن غافل مباحث
جائے گریہ است این جہاں درو مخند
ہمچو مور از حرص ہر سوئے مرو
اے پسر کو دک نہ بازی مکن
نفس بد را در گتہ یاری مدہ

انبار خدا کے دوست ہیں
اور اس کی عطا کردہ، تہ سے
اس کے بندوں کی مدد کرتے ہیں
یہی اہلسنت کا مسلک ہے
زیادہ تفصیل کے لیے اعلیٰ حضرت
کا رسالہ الاستمداد ملاحظہ فرمائیں۔
جائے گریہ، رونے کی جگہ چشم عبرت
نصیحت کی آئینہ۔ لب، ہونٹ
موز، جوتی۔ جوتی لایح۔ یعنی

چوتھی کی طرف لپٹی رہن۔ کو دک، بچہ۔ بازی، کھیل کود۔ انباری، شرکت۔ یعنی شیطان کے ساتھ بڑے کاموں میں شریک نہ ہو۔ یاری، مدد۔

خاتمہ

بر روانِ پاکِ آں صاحبِ کمال
غوطہا در بحرِ معنی خوردہ است
تہجِ پندے را فرو نگذاشته
اہلِ دنیا را ہمیں وانی بود
وانکہ اینہا کار بند کمال است
ہمنشینِ اولیا باشد مدام
جسمِ پر مردہ بتاب و تب رسد
خلعتِ راہِ سعادت پوشیم
ہم تومی باشی مرا فریاد رس

رحمتے مانند بے از ذوالجلال
کین ہمہ در ہا بنظم آورده است
یا دگائے در جہاں بگذاشته
اہلِ دین را این قدر کافی بود
ہر کہ اینہا را بدانند عاقل است
در حواریانِ نبی دار السلام
یارِ آں ساعت کہ جاں بر لب
شربتِ شہید شہادت نوشیم
چوں ندارم درد و عالم جز تو کس

صدیقِ لہقانِ حکیم بصاحبِ جزاۃ ذوالاحترام والتکریم

اول آنکہ اے جانِ پدر خدائے عزوجل را شناس و ہر چیز از پند نصیحت گوئی نخست ۱۰
سخن با اندازہ خویش گوئی۔ قدر مردم بدان حتی ہمہ کس را شناس۔ را از خود را نگہدار۔ یا را وقت سختی
بیازمانے۔ دوست را بسود و زیاں امتحان کن۔ از مردم ابلہ و نادان بگریز۔ دوست زیرک و
دانا گزین۔ در کار خیر جد و جہد نمای۔ بر زنان اعتماد مکن۔ تدبیر با مردم مصلح و دانا
کن۔ سخن بخت گوئی جوانی را غنیمت دان۔ بہنگام جوانی کار دو جہانی راست کن۔ یا را
و دوستان را عزیز دار۔ با دوست و دشمن ابرو کشادہ دار۔ مادر و پدر را غنیمت دان۔ استاد
را بہترین پدر شمر۔ خرچ را با اندازہ دخل کن۔ در ہمہ کار میانہ رو باش۔ جو امر مذمی پیشہ کن
خداست نہاں بوحی ادا کن۔ در خانہ کبیکہ در آئی چشم و زباں را نگاہ دار جامہ و تن را پاکش دار
یا جامت یا ریاست فرزند را علم و ادب بیاموز و اگر ممکن باشد تیر انداختن و سواری بیاموز

در یاد دانی مع دانی۔
نفس شعری بحر ممدرد
دانی۔ پروردگار
ملازم خود را چو کسی
مدام۔ پیشہ سعادت
راہ سعادت ہی کار است
بیان چو کسی
نخستین عمل
یعنی دوسروں کی نسبت
رہنے سے پیشہ
عمل رو اندازہ
جی رہی خدائے

پند نامہ

سورہ انعام
نفع نقصان
جو کس
سے اولاد
تیرے
عقل
بہتر
نہت دلیل جو بات
مواظب
ہیں دو
مہم وقت
جوانی
دنیوی
کام
ابو اس
بوفوش
دغل
واجبی
نگاہ دار

کفش و موزہ کہ پوشی ابتدا از پائے راست کن و بدرا آوردن از چپ گیر۔ باہر کس کار ^{۲۹}
 باندازہ او کن۔ شب چوں سخن گوئی آہستہ وزم گوئی و بروز چوں گوئی ہر سوزنگاہ بکن۔
 کم خوردن و خفتن و گفتن عادت انداز۔ ہر چہ بہ خود نہ پسندی بدیگراں پسند۔ کار با ^{۳۰}
 دانش و تدبیر کن۔ نا آموختہ استاذی مکن۔ بازن و کودک راز مگو۔ بر چیز کساں دل مند۔
 از بد اصلاں چشم و فادار۔ بے اندیشہ در کار مشو۔ نا کردہ را کردہ مشم۔ کار امروز بفر دایم فلکن ^{۳۱}
 با بزرگ ترا از خود مزاج مکن۔ با مردم بزرگ سخن در راز مگو۔ عوام الناس را گستاخ مسازہ حاجت مند ^{۳۲}
 را تو مید مکن۔ خیر کساں بخیر خود میامیز۔ مال خود را بد دست و دشمن سنائی۔ خویشاوندی از ^{۳۳}
 خویشاں مبر۔ کساں را کہ نیک باشند بہ غیبت یاد مکن۔ بخود منکر۔ جماعتی کہ ایستادہ باشند ^{۳۴}
 تو نیز موافقت ہمہ کن۔ انگشتاں ہمہ گناراں۔ در پیش مردم خلال دندان مکن۔ آب دہن و ^{۳۵}
 بینی باواز بلند مینداز۔ در قازہ دست بردہن بند۔ برومی مردم کابلی کش۔ انگشت ^{۳۶}
 در بینی مکن۔ سخن بزل آہینتہ مگو۔ مردم را پیش مردم خجل مکن۔ سخن گفتہ دیگر بار نخواہ۔ از سخنی ^{۳۷}
 کہ خندہ آید حذر کن۔ شنائے خود و اہل خود پیش کس مگو۔ خود را چوں زناں مبارای۔ ہرگز ^{۳۸}
 براد از فرزنداں مباش۔ زباں را نگاہ دار۔ وقت سخن دست مجنباں۔ حرمت ہمہ کس ^{۳۹}
 را پاس دار۔ بہ بد اند کساں ہمدستاں مشو۔ مردہ را بہ بدی یاد مکن کہ سود ندارد۔ تا توانی ^{۴۰}
 جنگ و خصومت مساز۔ قوت آزمائے مباش۔ آزمودہ کس را بصلاح گماں مبر۔ نان خود را ^{۴۱}
 بر سفرہ دیگران مخور۔ در کار بد تعجیل مکن۔ برائے دنیا خود را در رنج بیفکن۔ ہر کہ خود را بشناسد ^{۴۲}
 اورا بشناس۔ در حالت غضب سخن فہمیدہ گوئی۔ با ستیں آب بینی پاک مکن بوقت بر آمدن ^{۴۳}
 آفتاب محسب۔ پیش مردم مخور۔ از بزرگاں براہ پیش مرد۔ در میان سخن مردم بیا۔ پیش مردم ^{۴۴}
 سر زانو مند۔ چپ و راست منکر بلکہ نظر بسوئے زمین بدار۔ اگر توانی بر ستور برہنہ سوار مشو۔ ^{۴۵}
 پیش بہاں کسے خشم مکن۔ بہاں را کار مغزائے۔ با دیوانہ دست سخن مگوئے۔ با قلاشاں ^{۴۶}
 و او باشاں بر سر کلہا نشیں۔ بہر سو و دزیاں آبرو دے خود مرزہ فضول دستگیر مباش۔ ^{۴۷}

بند ناظر

کفش، حوتا، راست،
 دایاں، بدرا آوردن،
 اتار، چپ، بایاں،
 ہر سوزنگاہ یعنی
 بات کرنے سے ہر
 چاروں طرف، دیکھتے
 دانش، عقل، تدبیر،
 یعنی سوچ بچار سے تعبیر
 کوئی کام نہ کر، امروز
 حشر، کل، خیر کساں،
 یعنی دوسروں کی سبھی کو اپنی
 نیکی نہ سمجھو خوبس،
 ہمدردی، خود سزا،
 آپ اور دیکھو
 یعنی ہوا،
 زہر،
 دہن،
 منہ،
 ناک،
 یزل، مزاج، پاس،
 لحاظ رکھو، ہمدستاں،
 شریک، ناتوانی، یعنی
 جب تک جو سکے لڑائی
 تھکڑے سے بچو
 صلاح بہتری، تعجیل، جلد بازی
 سفر، دستہ خوان،
 غضب، غصہ، از بزرگان
 یعنی بزرگوں کے آگے
 مت جلو در سخن مردم،
 یعنی دوسروں کی بات میں نہ آؤ،
 ستور، سواری، او باشاں، بدست

۹۲ خصوصیت مردم خویش گیر۔ از جنگ و فتنہ برکراں باش۔ بے کار و دانگشتری و درم میباش۔
 ۹۳ مراعات کن چنداں کہ خوارنسازی۔ فروتن باش۔ زندگانی کن بحمد رائے تعالیٰ
 بصدق، بنفس بقہر، باخلق باصفیات، بہ بزرگاں بخدمت، بخرداں بشفقت،
 بدرویشاں بسناوت، بدوستان و یاران بنصیحت، بدشمنان بحکم، بحباہاں
 بخاموشی، بعالمات بتواضع۔ ۹۴ باین طریق بسر برمال کے طمع مکن و چوں پیش آید
 منع مکن، لیکن چوں آید جمع مکن۔ ۹۵ و گفت سے ہزاراں کلمہ در نصیحت نوشتہ ام،
 سے کلمہ از اں برگزیدہ ام، دو کلمہ از اں یاد دار و یک را فراموش گرداں یعنی خداے
 تعالیٰ و مدگ را یاد دار و نیکی کردہ را فراموش کن۔ ۹۶ و نیز فرمودہ اند کہ خاموشی بہفت
 خاصیت دارد، زینت است بے پیرایہ، ہیبت بے سلطنت، عبادت بے محنت
 حسنا بے دیوار بے نیازی بے حذر فراغ از کراہا کا تبین، پوشیدن عیبها۔

بیت

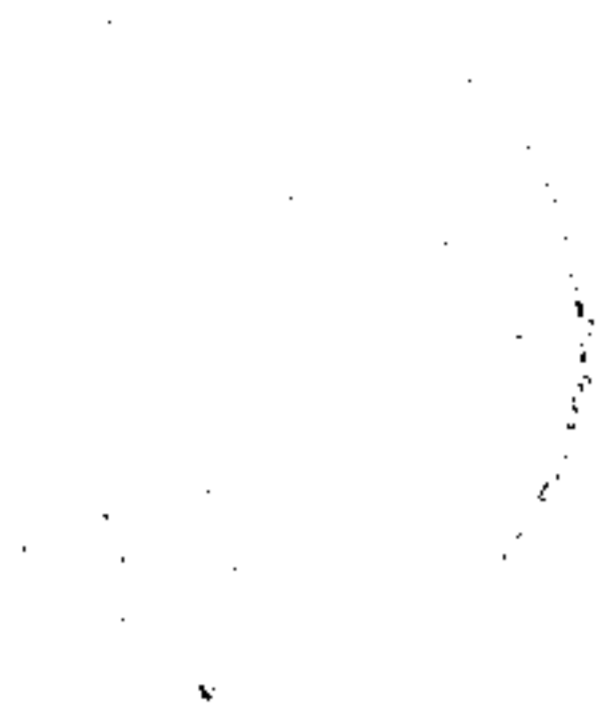
بطبعم ہیچ مضمون نہ لبستن نمی آید
 خموشی معنی دارد کہ در گفتن نمی آید

فرد

سینہارا خاموشی گنجینہ گو ہر کند
 یاد دارم از صدق این نکتہ سر بستہ را

نقل است کہ از وہ پرسیدند از معنی بلوغ نصیحت، فرمودہ معنی دارد دیکے آں کہ از
 مردمنی بیرون آید دوم آں کہ مرد از منی بیرون آید۔ فقط

— ہر قسم کی کتابیں ملنے کا پتہ —

مطبوعات

۶۱۹۸۴ / ۵۱۴۰۴

۳

- ۳۰/- تحقیق الفتویٰ
۶۰/- { العقد النامی علی
شیح جامی (عربی)
۱۵/- { شیخ میرزا ابدا ملا جمال
علامہ خیر آبادی
۴/۵۰ فیض الادب
۶/- جواہر المنطق
۱۸/- شرح مرقات
۱۰/- تاسیس النظر (عربی)
۱۲/- ایوان اہستہ المہریہ
۳۶/- تاریخ نجد و حجاز
۴/- تاریخ فیصدہ
۵/- وصایا شریف
۳۶/- فقہ اسلامی
۱۲/- دعوت منکر
۳۰/- تذکرہ محدث سورتی
۹/- سلام رضا انگلش
۲۱/- الدرۃ المکیۃ انگلش
۴/۵۰ سیرت رسول اکرم
۲/۲۵ چودھویں رات کی دوشیزہ

- ۲۵/- ...
۲ - ...
۴۵/- ...
۱۸/- ...
۴/- ...
۲ - ...
۴/- ...
۴/- ...
۱۰/- ...
۲/- ...
۱۳/۵۰ ...
۶/- ...
۱۲/- ...
۹ - ...
۳/- ...
۶/- { ...
۲/- ...
۳/- ...
۵/- ...
۶/- ...

مطبوعات

۶۱۹۸۴ / ۵۱۴۰۴

۳

- ۳۰/- تحقیق الفتویٰ
۶۰/- { العقد النامی علی
شیح جامی (عربی)
۱۵/- { شیخ میرزا ابدا ملا جمال
علامہ خیر آبادی
۴/۵۰ فیض الادب
۶/- جواہر المنطق
۱۸/- شرح مرقات
۱۰/- تاسیس النظر (عربی)
۱۲/- ایوان اہستہ المہریہ
۳۶/- تاریخ نجد و حجاز
۲/- تاریخ نجد فیصدہ
۵/- وصایا شریف
۳۶/- فقہ اسلامی
۱۲/- دعوت منکر
۳۰/- تذکرہ محدث سورتی
۹/- سلام رضا انگلش
۲۱/- الدرۃ المکیۃ انگلش
۲/۵۰ سیرت رسول اکرم
۲/۲۵ چودھویں رات کی دوشیزہ

- ۲۵/- ...
۲ - ...
۳۵/- ...
۱۸/- ...
۲۴/- ...
۲ - ...
۲/- ...
۲۴/- ...
۱۰/- ...
۲۴/- ...
۱۳/۵۰ ...
۶/- ...
۱۲/- ...
۹ - ...
۳/- ...
۶۰/- { ...
۲/- ...
۳/- ...
۵/- ...
۶/- ...

پندنامہ

تصنیف: حضرت شیخ فرید الدین عطار رضی اللہ تعالیٰ عنہ
تخنیف: مولانا بشیر احمد سیالوی جامعہ الایمہ رضویہ (پیک سٹوری)

مکتبہ قادریہ
جامعہ نظامیہ رضویہ
اندرون لوہاری روازہ لاہور